

ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΣΕΝΑΡΙΟ

Πύργοι-ρολόγια στην Οθωμανική Θράκη: η σταδιακή μετάβαση στην εποχή της νεωτερικότητας.

Κοσμάς Βασίλειος
Εκπαιδευτικός Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Εργαστήριο
Τεχνολογίας,
Έρευνας και
Εφαρμογών στην
Εκπαίδευση

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Τίτλος

«Πύργοι-ρολόγια στην Οθωμανική Θράκη: η σταδιακή μετάβαση στην εποχή της νεωτερικότητας»

Λέξεις-κλειδιά

Αιτίες, αλλαγή και συνέχεια, ευρετικές ιστορικών, ιστορικές αφηγήσεις, νεωτερικότητα, Οθωμανική περίοδος, πύργοι-ρολόγια, τεκμήρια

Βαθμίδα εκπαίδευσης

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση (Γ' Γυμνασίου & Γ' Λυκείου)

Χρονική διάρκεια

9 διδακτικές ώρες

Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές

Ιστορία, Γλώσσα, Πληροφορική

Περιγραφή

Το σενάριο εστιάζει στη μετάβαση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην περίοδο της νεωτερικότητας, κυρίως κατά τον 19^ο αιώνα, με θέμα τους πύργους-ρολόγια που ανεγέρθηκαν στη Θράκη. Ειδικότερα, στοχεύει να γνωρίσουν οι μαθητές/-τριες την αλλαγή στην αντίληψη της οθωμανικής κοινωνίας για τον χρόνο και να εξοικειωθούν με δομικές ιστορικές έννοιες όπως είναι τα τεκμήρια, η ιστορική αλλαγή και συνέχεια, οι αιτίες και οι διαφορετικές ιστορικές αφηγήσεις.

Διδακτικοί στόχοι

A) Γνωστικοί

Προσδοκάται οι μαθητές/-τριες ...

1. να αντιληφθούν τη σταδιακή αλλαγή της αντίληψης του χρόνου με την εισαγωγή νεωτερικών ιδεών στην Οθωμανική Θράκη,
2. να εξοικειωθούν με τις «ευρετικές» των ιστορικών,
3. να προσεγγίσουν την έννοια της ιστορικής αλλαγής και συνέχειας,
4. να αναστοχαστούν πάνω σε διαφορετικές ιστορικές αφηγήσεις,
5. να εντοπίσουν τις αιτίες του ιστορικού φαινομένου και να εξοικειωθούν με τη διαδικασία της ιστορικής αιτιολόγησης,

B) Συναισθηματικοί

Προσδοκάται οι μαθητές/-τριες ...

1. να ενσυναισθανθούν τη νοοτροπία των ανθρώπων μιας άλλης ιστορικής περιόδου,

Γ) Ψυχοκινητικοί

Προσδοκάται οι μαθητές/-τριες ...

1. να ανταλλάξουν απόψεις και να συνεργαστούν σε ομάδες,
2. να παρουσιάσουν τα συμπεράσματά τους στην ολομέλεια και να επικοινωνήσουν εποικοδομητικά με τους συμμαθητές / τις συμμαθήτριά τους.

Ιστορικό πλαίσιο (για εκπαιδευτικούς)

Στην οθωμανική περίοδο η αντίληψη του χρόνου ήταν διαφορετική από αυτή του σύγχρονου δυτικού ανθρώπου. Κι αυτό γιατί αντανakλούσε τη κοσμοθεωρία μιας κοινωνίας κατεξοχήν αγροτικής και αναπαρήγαγε έναν προ-νεωτερικό τρόπο ζωής. Ειδικότερα, υπήρχε μια έντονα «κυκλική» αίσθηση του χρόνου, του οποίου βασικοί άξονες μέτρησης, άρα και οργάνωσης των καθημερινών δραστηριοτήτων, ήταν η φύση, δηλαδή οι κινήσεις του ήλιου, και η θρησκεία. Η μέρα υπολογιζόταν με βάση τις εκκλήσεις των μουεζινηδων προς τους πιστούς για προσευχή πέντε φορές, από την ανατολή ως τη δύση του ηλίου (Wishnitzer, 2015). Από την άλλη, από τον 14^ο αιώνα και μετά η Δυτική Ευρώπη εισερχόταν σταδιακά στην εποχή της νεωτερικότητας. Με την άνοδο της αστικής τάξης, με την εμφάνιση του καπιταλισμού, των

διοικητικών αναγκών του έθνους-κράτους και, αργότερα, με την εκβιομηχάνιση, η αντίληψη του χρόνου άλλαξε, έγινε πιο συστηματική και οργανώθηκε με βάση τις αναδυόμενες ανάγκες του σύγχρονου δυτικού ανθρώπου και όχι τη φύση ή τη θρησκεία. Σύμβολο του νέου τρόπου διευθέτησης του χρόνου, πιο «γραμμικού» πια, αποτέλεσαν οι πύργοι-ρολόγια που εμφανίστηκαν σε δημόσιους χώρους στις πόλεις της Δυτικής Ευρώπης από τον 13^ο αιώνα.

Στην Οθωμανική αυτοκρατορία τα ρολόγια εισάχθηκαν δευιά από τον 14^ο αιώνα χάρη στην πρωτοβουλία κοινωνικά επιφανών ατόμων ως ένδειξη πλούτου και κύρους. Συχνά ήταν δώρα ξένων προς τις οθωμανικές αρχές (Köker, 2002· Tanyeli, 1999). Οι πύργοι-ρολόγια εμφανίστηκαν τον 16^ο αιώνα (Alihodzic, 2019). Όμως, ο τρόπος μέτρησης του χρόνου προσαρμόστηκε στην προ-νεωτερική αντίληψή του. Αρχικά, ως τον 18^ο αιώνα τα ρολόγια στην αυτοκρατορία μετρούσαν τον χρόνο μιας ημέρας με έναν κύκλο, 6 ωρών ως το βράδυ και 6 ωρών ως το πρωί. Από τον 18^ο αιώνα και έπειτα, χρησιμοποιήθηκαν δύο κύκλοι, δηλαδή δύο άνισα 12ωρα, ένα για το βράδυ και ένα για το πρωί. Αυτό ήταν το λεγόμενο σύστημα «alla turca», που απαιτούσε καθημερινή ρύθμιση του ρολογιού από ειδικούς (*munakkit*), καθώς η ανατολή και η δύση του ηλίου αλλάζει διαρκώς (Tanyeli, 1999· Wishnitzer, 2015).

Από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα σταδιακά επήλθαν αλλαγές λόγω της ανόδου της τάξης των εμπόρων, της ανάγκης διευθέτησης του χρόνου με στόχο την επίτευξη μεγαλύτερης παραγωγικότητας και την τακτική διεκπεραίωση της γραφειοκρατίας, της εισόδου του οθωμανικού κράτους στην παγκοσμιοποιημένη ευρωπαϊκή οικονομία με τις μεταρρυθμίσεις των σουλτάνων (*Τανζιμάτ*). Έτσι, παράλληλα με το τουρκικό, εμφανίστηκε και το δυτικοευρωπαϊκό σύστημα μέτρησης του «ομοιόμορφου» και «συνεχούς» χρόνου, το επονομαζόμενο «alla franga» (Wishnitzer, 2015). Σύμφωνα με αυτό, κάθε εικοσιτετράωρο διαιρούνταν σε δύο κύκλους 12 ίσων ωρών, ανεξαρτήτως ημέρας και εποχής. Ειδικά στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται μία έκρηξη κατασκευής πύργων-ρολογιών στις πόλεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία, εκτός από την αξία που προσέδιδε σε κάθε πόλη και στον κτήτορα, ήταν ενδεικτική της επιθυμίας επιβολής της κεντρικής διοίκησης στην περιφέρεια με την είσοδο νεωτερικών αντιλήψεων και τη σταδιακή απαγκίστρωση από τη θρησκεία (Georgon, 2011· Ücsu, 2017· Uluengin, 2010). Εξάλλου, οι πύργοι-ρολόγια ανταγωνίζονταν συμβολικά σε ύψος τους μιναρέδες των τεμενών (Köker, 2002· Tanyeli, 1999). Αρχικά, πολλοί από αυτούς χτίζονταν δίπλα σε τεμένη και οι χτύποι των ρολογιών εξυπηρετούσαν τις θρησκευτικές ανάγκες των πιστών. Όμως, με το πέρασμα των ετών άρχισαν να εξυπηρετούν και την ανάγκη κοινοποίησης του χρόνου έτσι όπως γινόταν αντιληπτός με βάση τη νεωτερικότητα.

Δραστηριότητες

➤ Στάδιο 1 (εξοικείωση με τις «ευρετικές» των ιστορικών – 1 διδακτική ώρα)

Η τάξη χωρίζεται σε έξι μικρές κι ευέλικτες ομάδες. Κάθε ομάδα εστιάζει σε έναν πύργο-ρολόι της Οθωμανικής Θράκης, μελετώντας πηγές αναφορικά με αυτόν σε συνδυασμό με άλλες πηγές, γραπτές και εικονιστικές, και με τη βοήθεια σχετικών ερωτημάτων. Συχνά οι μαθητές/-τριες αντιμετωπίζουν τις πηγές απλώς ως πιστές αποτυπώσεις της ιστορικής πραγματικότητας, χωρίς να αντιλαμβάνονται πως αυτές αποτελούν αναπαραστάσεις της που εξαρτώνται άμεσα από την οπτική, τις προθέσεις, τις στερεότυπες αντιλήψεις, την κοσμοθεωρία του συντάκτη τους (Wineburg, 2001). Επομένως, στόχος αυτού του σταδίου είναι να δοθεί έμφαση στην ταυτότητα κάθε πηγής, στη θέση της στον χωροχρόνο (χρονολογία, θέση, συντάκτης, οπτική) και να αντιπαραβληθεί το περιεχόμενο της με άλλες πηγές (Wineburg, 1991). Εφαρμόζοντας αυτές τις «ευρετικές» των ιστορικών, οι μαθητές/-τριες εντοπίζουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά των πύργων-ρολογιών της Οθωμανικής Θράκης (χρονολογία κατασκευής, θέση, όνομα κτήτορα, ιδιότητα κτήτορα). Η καταγραφή τους είναι απαραίτητη για τη μετάβαση στο δεύτερο στάδιο, όπου αναδεικνύεται εναργέστερα η έννοια της ιστορικής αλλαγής και συνέχειας για την αντίληψη του χρόνου στην οθωμανική κοινωνία.

Παράλληλα, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ώστε οι μαθητές/-τριες να καλλιεργήσουν τη δεξιότητα της ιστορικής ενσυναίσθησης (Barton & Levstik, 2004), καθώς μέσα από πρωτογενείς πηγές θα έρθουν σε επαφή με μια αντίληψη του χρόνου εντελώς διαφορετική σε σύγκριση με τη σημερινή. Η μέτρησή του με βάση τις κινήσεις των ουράνιων σωμάτων και τη θρησκεία είναι πιθανόν να φανεί αρχικά παράξενη και δυσνόητη σε μαθητές/-τριες που

έχουν συνηθίσει να μετρούν τον χρόνο εντελώς διαφορετικά, ως αυτόνομη οντότητα, με συστηματικό και ακριβή τρόπο.

➤ Στάδιο 2 (εξοικείωση με την έννοια της ιστορικής αλλαγής – 2 διδακτικές ώρες)

Στο δεύτερο στάδιο κάθε ομάδα παρουσιάζει τα πορίσματά της στις υπόλοιπες ομάδες. Κατά τη διάρκεια της παρουσίασης, οι ομάδες συμπληρώνουν έναν συγκεντρωτικό πίνακα με ορισμένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των πύργων-ρολογιών της Οθωμανικής Θράκης, που κατέγραψαν στο προηγούμενο στάδιο. Εναλλακτικά, μπορούν να αναπαραστήσουν ψηφιακά τα στοιχεία δημιουργώντας έναν εννοιολογικό χάρτη με τη βοήθεια σχετικού λογισμικού. Αξιοποιώντας, λοιπόν, τον πίνακα ή τον εννοιολογικό χάρτη με τη συνδρομή του/της εκπαιδευτικού, η ολομέλεια εντοπίζει και συζητά στοιχεία που υποδηλώνουν τυχόν αλλαγή και συνέχεια της αντίληψης του χρόνου στο πέρασμα των ετών λόγω των επαφών με τη Δύση. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές/-τριες έχουν την ευκαιρία να αντιληφθούν την έννοια της αλλαγής ως σταδιακή διαδικασία και όχι στερεότυπα, ως ξαφνικό γεγονός (Counsell, 2011).

Σε ένα πρώιμο στάδιο η επαφή έγινε με πρωτοβουλία των δυτικών (πύργος-ρολόι Διδυμοτείχου), αργότερα η εισαγωγή νεωτερικών στοιχείων υποστηρίχθηκε από εύπορους Οθωμανούς που συναλλάσσονταν με τη Δύση (πύργος-ρολόι Ξάνθης) και, τέλος, προωθήθηκε επίσημα από την κεντρική εξουσία (πύργος-ρολόι Κομοτηνής). Αρχικά, η αντίληψη του χρόνου δεν φάνηκε να αλλάζει και τα νέα σύμβολά του, τα ρολόγια, προσαρμόστηκαν στα ήθη της προνεωτερικής κοινωνίας (*συνέχεια*). Αργότερα, όμως, υπό την επίδραση και άλλων παραγόντων, που θα αναδειχτούν σε επόμενα στάδια, η οθωμανική αντίληψη του χρόνου σταδιακά προσαρμόστηκε σε νέα, δυτικά πρότυπα (*αλλαγή*).

Τέλος, οι μαθητές/-τριες καλούνται να σκεφτούν ποια πόλη της Οθωμανικής Θράκης δεν είχε πύργο-ρολόι και να ερμηνεύσουν αυτή την απουσία. Στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας είναι να εξοικειωθούν με την ανοικτή φύση της ιστορικής επιστήμης και την αβεβαιότητα που συχνά διέπει ορισμένες πτυχές της. Αφού βρουν την πόλη (Αλεξανδρούπολη), δίνονται δύο σχετικές πηγές (ένα σύντομο αφηγηματικό κείμενο και μία φωτογραφία) που τους/τις ενεργοποιούν για να παράγουν τις ερμηνείες τους.

➤ Στάδιο 3 (εξοικείωση με διαφορετικές ιστορικές αφηγήσεις – 1 διδακτική ώρα)

Στο τρίτο στάδιο οι μαθητές/-τριες δουλεύουν στην ολομέλεια και μελετούν τις αφηγήσεις δύο ιστορικών σχετικά με την έκρηξη κατασκευής πύργων-ρολογιών στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα, ιδίως στα χρόνια του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Με τη βοήθεια σχετικών ερωτημάτων οι μαθητές/-τριες εξοικειώνονται με τη διαφορετικότητα των ιστορικών αφηγήσεων και αναστοχάζονται πάνω στους λόγους για τους οποίους αυτές διαφέρουν.

Οι απαντήσεις των μαθητών/-τριών μπορεί να ποικίλλουν. Η διαφορετικότητα των αφηγήσεων ενδέχεται να αποδοθεί σε άγνοια κάποιου ιστορικού, σε λάθος του, σε εκούσια διαστρέβλωση ή στην ανάγνωση διαφορετικών πηγών (Lee, 2004· Lee & Shemilt, 2004). Η τελευταία ερμηνεία μπορεί να αποτελέσει αφορμή για περαιτέρω αναστοχασμό. Ειδικότερα, η ολομέλεια καλείται να υποστηρίξει τις δύο διαφορετικές ιστορικές αφηγήσεις με στοιχεία από την ίδια πηγή. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούν οι μαθητές/-τριες να αντιληφθούν πως τελικά οι διαφορετικές ερμηνείες των ιστορικών πηγάζουν όχι απλώς από διαφορετικές πηγές αλλά από εναλλακτικές οπτικές, εξίσου έγκυρες, που χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια και οφείλουν να εδράζονται σε τεκμήρια, στοιχεία των πηγών.

➤ Στάδιο 4 (εξοικείωση με την έννοια των ιστορικών αιτιών – 2 διδακτικές ώρες)

Στο τέταρτο στάδιο οι μαθητές/-τριες επιστρέφουν στις ομάδες τους και μελετούν πλαίσια με πιθανούς αιτιώδεις παράγοντες, που σχετίζονται με την αύξηση των πύργων-ρολογιών στην Οθωμανική αυτοκρατορία στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Ορισμένους έχουν ήδη συναντήσει στα προηγούμενα στάδια. Κάθε ομάδα καλείται να αναστοχαστεί πάνω στις αιτίες που οδήγησαν στην αύξηση, ενώνοντας με γραμμές τα πλαίσια-παράγοντες και δημιουργώντας το δικό της ερμηνευτικό σχήμα. Εναλλακτικά, μπορούν να δημιουργήσουν το ίδιο σχήμα με την ψηφιακή μορφή ενός εννοιολογικού χάρτη. Στη συνέχεια παρουσιάζει στην ολομέλεια την εκδοχή της και συζητά με τον/την εκπαιδευτικό τις συνδέσεις που δημιούργησε.

Είναι πιθανό κάποιοι να ενώσουν μόνο έναν παράγοντα με το τελικό αποτέλεσμα (μονοπαραγοντικό μοντέλο) και άλλοι να ενώσουν δύο ή περισσότερους παράγοντες ανεξάρτητους μεταξύ τους (πολυπαραγοντικό μοντέλο). Ορισμένοι ενδέχεται να συνδέσουν με μία γραμμή διαφορετικούς παράγοντες τον έναν μετά τον άλλο (σειραϊκό μοντέλο) και, τέλος, άλλοι να συνδέσουν δύο ή περισσότερους παράγοντες με το τελικό αποτέλεσμα αλλά και μεταξύ

τους (σύνθετο μοντέλο). Επίσης, είναι αναμενόμενο κάποιοι να θεωρήσουν την κατασκευή πύργων απότοκο της βούλησης συγκεκριμένων προσώπων, δηλαδή των σουλτάνων (ατομοκεντρική ερμηνεία), ενώ άλλοι να δώσουν έμφαση σε ευρύτερες αλλαγές στο αστικό πλαίσιο της αυτοκρατορίας (πλαισιοκεντρική ερμηνεία) (Chapman, 2014· Lee & Shemilt, 2009). Στόχος είναι να διαφανεί πως το φαινόμενο της έκρηξης της κατασκευής των πύργων-ρολογιών είναι πολυπαραγοντικό, σύνθετο και οφείλεται σε συνδυασμό ατομικών και δομικών παραγόντων. Η αλλαγή της αντίληψης του χρόνου δεν ήταν μόνο μια διαδικασία που επιβλήθηκε άνωθεν, από τον σουλτάνο, αλλά ανταποκρινόταν και στις ανάγκες οικονομικών, κοινωνικών, πολιτισμικών δομών που σταδιακά άλλαζαν στις πόλεις της αυτοκρατορίας (Taniguchi, 1999· Wishnitzer, 2015). Επιπλέον, μέσω της σύγκρισης διαφορετικών ερμηνευτικών σχημάτων οι μαθητές/-τριες μπορούν να διαπιστώσουν πως οι ερμηνείες ενδέχεται να διαφέρουν ανάλογα με την έμφαση που δίνει καθένας σε ορισμένους παράγοντες.

➤ Στάδιο 5 (εξοικείωση με την παραγωγή ιστορικού λόγου – 3 διδακτικές ώρες)

Στο πέμπτο και τελευταίο στάδιο οι μαθητές/-τριες μετασχηματίζουν δημιουργικά τη γνώση που απέκτησαν από τα προηγούμενα στάδια και παράγουν συνεργατικά τον δικό τους ιστοριογραφικό λόγο με δύο μορφές (άρθρο και παρουσίαση). Κάθε ομάδα αναλαμβάνει τον ρολό ενός ιστορικού που αρθρογραφεί στην τοπική εφημερίδα της πόλης του. Στόχος είναι να γράψει ένα σύντομο άρθρο σχετικά με τον πύργο-ρολόι της πόλης, να δημιουργήσει μια παρουσίαση με τα κυριότερα στοιχεία και να την παρουσιάσει στην ολομέλεια. Μετά από κάθε παρουσίαση, ακολουθεί συζήτηση με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων. Σε αυτό το στάδιο οι μαθητές/-τριες μπορούν να λειτουργήσουν αναστοχαστικά και να εκφράσουν την άποψή τους σε πολλαπλά επίπεδα, ως προς το θέμα, ως προς την παρουσίαν του και ως προς τον τρόπο συνεργασίας των ομάδων.

Φύλλα εργασιών-δραστηριοτήτων (με ενδεικτικές απαντήσεις)

➤ Στάδιο 1 (εξοικείωση με «ευρετικές» ιστορικών – 1 διδακτική ώρα)

Μελετήστε τις παρακάτω πηγές και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

1^η ομάδα: ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ 1

ΠΗΓΕΣ

1

«Η πόλη των Δημοτικών (ενν. Διδυμότειχου) περιλαμβάνει 700 ελληνικά σπίτια και δύο εκκλησίες και όλη η επισκοπή περίπου 4000 σπίτια. Ένωσα έκπληξη όταν είδα εδώ ένα δημόσιο ρολόι με τον τουρκικό τρόπο. Έχει τοποθετηθεί σε ένα τετράγωνο καμπαναριό και χτυπάει τις ώρες πολύ καθαρά, είναι το πρώτο που βλέπω στην Τουρκία».

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή **B. Barker το 1823**
(Clogg, 1970: 259)

2

Ο πύργος-ρολόι στο Διδυμότειχο. Βρίσκεται κοντά στην είσοδο του μεσαιωνικού κάστρου. Λέγεται πως αρχικά ήταν ξύλινος και βρισκόταν κοντά σε εκκλησία.

«Η Θήβα είναι μια πολύ φτωχή πόλη [...]. Δεν υπάρχει κάτι αξιο αναφοράς σε αυτό το μέρος. Μόνο ένα δημόσιο ρολόι, σίγουρα χωρίς αντίπαλο σε αυτή την περιοχή της Τουρκίας, που οι κάτοικοι θεωρούν και δείχνουν στους ταξιδιώτες ως κάτι πολύ αξιοπερίεργο».

3

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή **J. Broughton το 1813**
(Broughton, 1813: 232–233)

«Τα τέσσερα χρόνια που παρέμεινα εκεί (ενν. Οθωμανική Αυτοκρατορία) και σε όλα τα ταξίδια που έκανα, γυρίζοντας περίπου 300 μέρη αυτής της χώρας, δεν είδα ποτέ άλλα ρολόγια όπως εκείνο των Σερρών».

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή **Robert de Dreux το 1669**
(Pernot, 1925: 94)

4

«Η βδομάδα των μουσουλμάνων έχει επτά μέρες, όπως η δική μας, με 24 ώρες. Ξεκινά από τη δύση του ήλιου και χωρίζεται σε δύο δωδεκάωρα [...]. Όταν δύει ο ήλιος, η ώρα είναι πάντα 12 [...]. Επομένως, για να ξέρεις την τουρκική ώρα της νύχτας ή της μέρας, πρέπει να γνωρίζεις πρώτα πότε πέφτει ο ήλιος και να μετράς 12 ώρες. Αυτό σημαίνει ότι τα ρολόγια πρέπει να ρυθμίζονται σχεδόν κάθε μέρα στη δύση του ηλίου. Οι μουεζίνηδες, που έχουν καθήκον να ανακοινώνουν τις ώρες προσευχής, ρυθμίζουν τα ρολόγια τους με το αλμανάκ (ειδικό ημερολόγιο), που ορίζει τις κινήσεις του ήλιου και της σελήνης με μεγάλη ακρίβεια».

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή **C. White το 1845**
(White, 1845: 31)

5

ΕΡΩΤΗΣΗ

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

1.1. Ποιος είναι ο συντάκτης της πηγής 2, από πού κατάγεται και ποια ιδιότητα έχει; Θεωρείτε πως η καταγωγή του επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται την οθωμανική κοινωνία;

Ο συντάκτης της πηγής 2 είναι ο Άγγλος B. Barker. Ήταν δυτικός περιηγητής που επισκέφτηκε την Οθωμανική αυτοκρατορία στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η καταγωγή του παίζει σημαντικό ρόλο καθώς επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται και περιγράφει την οθωμανική κοινωνία.

1.2. Μελετώντας την πηγή 2, τι προκάλεσε έκπληξη στον επισκέπτη του Διδυμότειχου τη δεκαετία του 1820; Στις πηγές 3 και 4 άλλοι δύο περιηγητές αναφέρονται σε πύργους-ρολόγια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Συγκρίνετε τους ισχυρισμούς και των τριών περιηγητών. Εντοπίζετε κάποια ομοιότητα; Τι συμπεραίνετε για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν την Οθωμανική αυτοκρατορία οι δυτικοί; (μπορείτε να έχετε τη συνδρομή και της 2^{ης} ομάδας εργασίας)

Η ύπαρξη ρολογιού στο Διδυμότειχο ήταν αναπάντεχη για τον περιηγητή. Ο Barker αναφέρει πως ένωσε έκπληξη όταν είδε ένα δημόσιο ρολόι και εξομολογείται πως είναι το πρώτο που βλέπει στην Τουρκία. Αναφορά σε μοναδικό ρολόι κάνει και ο Broughton στην πηγή 3 και ο De Dreux στην πηγή 4. Παρότι και οι τρεις κάνουν λόγο για τη μοναδικότητα των ρολογιών, το πλήθος των αναφορών (που διαφαίνεται από τις πηγές και της 2^{ης} ομάδας) δείχνει πως αυτά δεν σπάνιζαν στην Ανατολή. Όμως, αυτή ήταν η στερεότυπη αντίληψη των περιηγητών για την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η παρουσία των ρολογιών (συμβόλων της δυτικής προόδου) φαινόταν εξωτική στους Ευρωπαίους της εποχής και παράλληλα η κατάσταση στην Οθωμανική αυτοκρατορία οπισθοδρομική και παρωχημένη, σε αντίθεση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπου η παρουσία ενός δημόσιου ρολογιού ήταν συνηθισμένη.

1.3. Τι μπορεί να σήμαινε για το Διδυμότειχο η παρουσία ενός ρολογιού; Ήταν κάτι σημαντικό για τους ανθρώπους εκείνης της περιόδου; Τεκμηριώστε την απάντησή σας από τις πηγές.

Μπορούμε να εικάσουμε πως η παρουσία του ρολογιού προσέδιδε αξία στην πόλη στα μάτια των ξένων επισκεπτών, αν κρίνουμε από την εντύπωση που προκάλεσε στον περιηγητή. Επίσης, και οι ίδιοι οι κάτοικοι πιθανώς ένωσαν πως η πόλη αποκτούσε κύρος χάρη στο ρολόι. Αυτό διαφαίνεται από τα λόγια του Βούλγαρου οδηγού του Sayger στην πηγή 2 της 2^{ης} ομάδας εργασίας, επιβεβαιώνεται και από τις αντιδράσεις των κατοίκων μιας άλλης πόλης, της Θήβας, στη μαρτυρία του Broughton στην πηγή 3.

1.4. Στην πηγή 2 ο Barker αναφέρει τη φράση «τουρκικό τρόπο». Τι μπορεί να σημαίνει αυτός ο όρος; Θα σας βοηθήσει η αφήγηση ενός άλλου περιηγητή στην πηγή 5.

Στην Οθωμανική αυτοκρατορία ο τρόπος μέτρησης του χρόνου ήταν διαφορετικός από αυτόν της Δυτικής Ευρώπης και τον σημερινό. Όπως γράφει ο White στην πηγή 5, βασικός άξονας μέτρησης του χρόνου ήταν οι κινήσεις του ήλιου, η δύση και η ανατολή του, οι οποίες όριζαν και τις ώρες προσευχής (συνολικά πέντε στη μουσουλμανική θρησκεία). Όμως, επειδή ο ήλιος δεν δύει την ίδια ώρα κάθε μέρα και σε κάθε περιοχή, αυτό σήμαινε πως τα ρολόγια έπρεπε να ρυθμίζονται καθημερινά με τη βοήθεια ειδικών αλμανάκ.

2^η ομάδα: ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ 2

ΠΗΓΕΣ

1

Ο πύργος-ρολόι στο Διδυμότειχο. Βρίσκεται κοντά στην είσοδο του μεσαιωνικού κάστρου. Λέγεται πως αρχικά ήταν ξύλινος και βρισκόταν κοντά σε εκκλησία.

«Πήραμε πάλι τον δρόμο στη μία μετά τα μεσάνυχτα και φτάσαμε στο στρατόπεδο, το οποίο βρίσκεται στο ύψωμα πάνω από το Διδυμότειχο τη στιγμή που μία καμπάνα από κάποια ελληνική εκκλησία της πόλης χτύπησε πέντε. Ο ήχος αυτής της καμπάνας μου προκάλεσε ένα παράξενο συναίσθημα, γιατί το Διδυμότειχο είναι η μοναδική πόλη στην Ρωμυλία*, αφού εξαιρέσουμε την Σούμλα (σημ. Βουλγαρία), που έχει ρολόι με καμπάνες. Ο Βούλγαρος οδηγός μας, κάτοικος χωριού των περιχώρων, με βεβαίωσε με επίφαση, ότι αυτό το ρολόι ήταν δωρεά που έκανε κάποτε ο Βασιλιάς Κάρολος* στον ελληνικό καθεδρικό ναό».

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή C. Sayger το 1829
(Sayger, 1834)

2

* Ρωμυλία: οι βαλκανικές κτήσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

* Κάρολος ΙΒ΄ (1682-1718): βασιλιάς της Σουηδίας. Μετά την ήττα του το 1709 από τον στρατό του τσάρου της Ρωσίας Πέτρου Α΄, κατέφυγε στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Διέμεινε στο Διδυμότειχο το διάστημα 1713-1714.

«Η Ιάμπολη (σημ. Βουλγαρία) βρίσκεται σε μια εύφορη πεδιάδα, στις όχθες του ποταμού Τούντζα [...]. Στο κέντρο της υπάρχει ένα μεγάλο ρολόι, ασυνήθιστο θέαμα στην Τουρκία».

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή G. Keppel το 1831
(Keppel, 1831: 294)

3

«Η Σούμλα (σημ. Βουλγαρία) είναι μια μεγάλη πόλη με 60.000 κατοίκους [...]. Εκτός των άλλων, εδώ υπάρχει κάτι εξαιρετικά καινούργιο για τουρκική πόλη: ένα μεγάλο ρολόι. Σημαίνει τις ώρες με μια καμπάνα που ακούγεται σε όλη την πόλη και ρυθμίζει τον χρόνο των κατοίκων, αντί να φωνάζουν την ώρα οι μουεζίνηδες από τους μιναρέδες. Αυτή η εξαιρετική καινοτομία που πλησιάζει τα ευρωπαϊκά ήθη, εισάχθηκε από έναν πασά που ήταν φυλακισμένος στη Ρωσία [...]. Όμως δεν προχώρησε πιο νότια. Δεν είδα και δεν άκουσα ποτέ για κάποιο άλλο ρολόι πόλης στις τουρκικές κτήσεις εκτός από την Αθήνα».

Αφήγηση του Ιρλανδού περιηγητή R. Walsh το 1828
(Walsh, 1828: 188-189)

4

«Αυτό που μου φαίνεται αξιοσημείωτο σε αυτή την πόλη των Σερρών είναι ότι υπάρχει στο κέντρο ένα μεγάλο καμπαναριό σαν ένας τετράγωνος πύργος όπου υπάρχει μια μεγάλη καμπάνα που σημαίνει τις ώρες με τον γαλλικό τρόπο, κάτι που είναι ακόμα πιο εκπληκτικό. Γιατί σε ολόκληρη την Τουρκία δεν υπάρχει δημόσιο ρολόι και γιατί επίσης οι Τούρκοι δεν μετρούν τις ώρες όπως εμείς που αρχίζουμε από τα μεσάνυχτα, αλλά όπως οι Ιταλοί που ξεκινούν να μετρούν την πρώτη ώρα από τη δύση του ηλίου με αποτέλεσμα να μετακινούν την πρώτη ώρα ανάλογα με το ηλιοβασίλεμα, πιο νωρίς ή πιο αργά».

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή Robert de Dreux το 1669
(Pernot, 1925: 94)

5

ΕΡΩΤΗΣΗ

2.1. Ποιος είναι ο συντάκτης της πηγής 2, από πού κατάγεται και ποια ιδιότητα έχει; Θεωρείτε πως η καταγωγή του επηρεάζει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται την οθωμανική κοινωνία;

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο συντάκτης της πηγής 2 είναι ο Γάλλος C.Sayger. Ήταν δυτικός περιηγητής που επισκέφτηκε την Οθωμανική αυτοκρατορία στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η καταγωγή του παίζει σημαντικό ρόλο καθώς επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται και περιγράφει την οθωμανική κοινωνία.

2.2. Σε ποιο σημείο του Διδυμοτείου βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Ποιος είναι ο δωρητής του σύμφωνα με την αναφορά του Sayger στην πηγή 2; Μπορείτε να εικάσετε πότε χτίστηκε ο πύργος; Από πού το συμπεραίνετε;	Σύμφωνα με τον Sayger, ο πύργος ήταν δώρο ενός δυτικού βασιλιά, του Καρόλου της Σουηδίας. Φτιάχτηκε πιθανώς λίγο μετά το 1714, έτος παραμονής του Καρόλου στην πόλη σύμφωνα με την υποσημείωση στην πηγή 2, βρίσκεται δίπλα στο κάστρο, όπως αναφέρεται στην πηγή 1, και αρχικά εξυπηρετούσε παρακείμενο χριστιανικό ναό σύμφωνα με την πηγή 2.
2.3. Μελετώντας την πηγή 2, τι προκάλεσε έκπληξη στον επισκέπτη του Διδυμοτείου τη δεκαετία του 1820; Στις πηγές 3 και 4 άλλοι δύο περιηγητές αναφέρονται σε πύργους-ρολόγια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Συγκρίνετε τους ισχυρισμούς και των τριών περιηγητών. Εντοπίζετε κάποια ομοιότητα; Τι συμπεραίνετε για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν την Οθωμανική αυτοκρατορία οι δυτικοί; (μπορείτε να έχετε τη συνδρομή και της 1^{ης} ομάδας εργασίας)	Η ύπαρξη ρολογιού στο Διδυμότειχο ήταν αναπάντεχη για τον περιηγητή. Ο Sayger ισχυρίζεται πως ένιωσε παράξενα συναισθήματα επειδή επρόκειτο για το μοναδικό ρολόι στη Ρωμυλία με καμπάνες. Αναφορές σε μοναδικά ρολόγια κάνουν και οι άλλοι δύο περιηγητές. Παρότι και οι τρεις κάνουν λόγο για τη μοναδικότητα των ρολογιών, το πλήθος των αναφορών (που διαφαίνεται από τις πηγές και της 1^{ης} ομάδας) δείχνει πως αυτά δεν σπάνιζαν στην Ανατολή. Όμως, αυτή ήταν η στερεότυπη αντίληψη των περιηγητών για την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η παρουσία των ρολογιών (συμβόλων της δυτικής προόδου) φαινόταν εξωτική στους Ευρωπαίους της εποχής και παράλληλα η κατάσταση στην οθωμανική αυτοκρατορία οπισθοδρομική και παρωχημένη, σε αντίθεση με τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπου η παρουσία ενός δημόσιου ρολογιού ήταν συνηθισμένη.
2.4. Λαμβάνοντας υπόψη τη μαρτυρία του Sayger στην πηγή 2, σε τι εξυπηρετούσε η κατασκευή του ρολογιού στο Διδυμότειχο; Λαμβάνοντας υπόψη και την πηγή 3, ποιο συμπέρασμα βγάξετε για την αντίληψη του χρόνου εκείνη την περίοδο; Με ποιο στοιχείο ήταν συνυφασμένη;	Σύμφωνα με τον Sayger ο πύργος-ρολόι του Διδυμοτείου κατασκευάστηκε για να εξυπηρετήσει έναν παρακείμενο χριστιανικό ναό. Επομένως, φαίνεται πως αρχικά αυτό το νεωτερικό στοιχείο προσαρμόστηκε στις ανάγκες μιας προνεωτερικής κοινωνίας που είχε ως άξονα του χρόνου τη θρησκεία, χωρίς να αλλάξει τις συνήθειές της. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τη μαρτυρία του Walsh για το ρολόι της πόλης Σούμλα στην πηγή 3, το οποίο αποτελούσε σημείο αναφοράς του χρόνου των κατοίκων και αντικαθιστούσε τα καλέσματα των μουεζινών.
2.5. Στην πηγή 2 ο Barker αναφέρει τη φράση «τουρκικό τρόπο». Τι μπορεί να σημαίνει αυτός ο όρος; Θα σας βοηθήσει η αφήγηση ενός άλλου περιηγητή στην πηγή 5.	Στην Οθωμανική αυτοκρατορία ο τρόπος μέτρησης του χρόνου ήταν διαφορετικός από αυτόν της Δυτικής Ευρώπης και τον σημερινό. Όπως γράφει ο De Dreux στην πηγή 5, βασικός άξονας μέτρησης του χρόνου ήταν η δύση του ήλιου. Όμως, επειδή ο ήλιος δεν δύει την ίδια ώρα κάθε μέρα και σε κάθε περιοχή, αυτό σήμαινε πως τα ρολόγια έπρεπε να ρυθμίζονται καθημερινά.

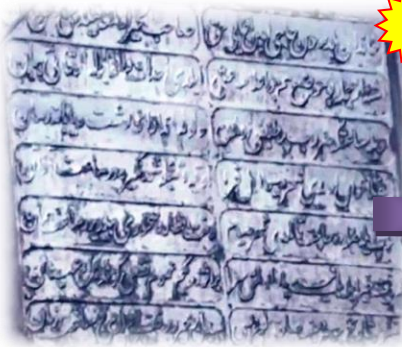
3^η ομάδα: ΞΑΝΘΗ 1

ΠΗΓΕΣ

1

Ο πύργος-ρολόι στην Ξάνθη.
Βρίσκεται στην κεντρική
πλατεία, δίπλα από τζαμί το
οποίο χτίστηκε το 1888 και
καταστράφηκε το 1941.

2

«Ο Θεός έκρινε πάντα άξιο για καλές πράξεις τον Χατζή Εμίν Αγά*, που ανήκει σε μια ευγενή οικογένεια της πόλης. Μια τέτοια καλή πράξη είναι το σιντριβάνι και το μεγάλο και επιβλητικό ρολόι για να γνωστοποιεί τον χρόνο και τα καλέσματα. Αυτό το ρολόι, όταν χτυπά, μεταφέρει τη φωνή του στα πιο μακρινά σημεία της περιοχής μας. Έγινε τόπος για τους συμπολίτες μας και τους κατοίκους των γύρω χωριών, κάλεσμα για προσευχή και για κηδείες. Από εδώ και στο εξής ας κουρδιστεί και ας ρυθμιστεί για να ενημερώνονται οι συμπολίτες μας για την ώρα του φαγητού στο ραμαζάνι, ώστε να μην χρειάζονται πια το κανόνι και το νταούλι. Η ωφέλειά του είναι ολοφάνερη για την κοινωνία μας. Ταιριάζει και πρέπει να τον θυμόμαστε πάντα με ευγνωμοσύνη. Αυτό το ρολόι αφιερώθηκε χωρίς αντάλλαγμα για πάντα σε ένα ευαγές ίδρυμα και καθιερώθηκε ως βακουφικό*. 1870».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Ξάνθης
(διασκευασμένη πηγή από Μπατζακίδης, 2020: 175)

*Χατζή Εμίν Αγά: αριστοκράτης έμπορος και ιδιοκτήτης καμηλών. Εμπορευόταν καπνό και άλλα προϊόντα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Τα καραβάνια του ξεκινούσαν από την Ξάνθη και έφταναν ως τη Σόφια, το Βελιγράδι, τη Βιέννη, το Βερολίνο και τη Μόσχα.

*βακουφικό: ιερό, θρησκευτικό αφιέρωμα για κοινωφελή σκοπό.

«Η έδρα του καζά* στη Γενισέα έχει πολλά προβλήματα, βαρύ κλίμα, κακή ποιότητα νερού, δεν βρίσκεται στο κέντρο του και οι χωρικοί, οι ιμάμηδες, οι πρόεδροι που έφερναν τους φόρους και είχαν το άγχος μην τους ληστέψουν, δεν εξυπηρετούνταν. Επίσης, τα αξιότιμα μέλη της διοίκησης, οι επίσημοι και μεγάλοι έμποροι από την Ξάνθη, δεν μπορούσαν να συμμετέχουν στις συνεδριάσεις γιατί δυσκολεύονταν να μετακινηθούν. Επομένως, σημαντικές υποθέσεις του κράτους και των απλών πολιτών έμεναν συνεχώς εκκρεμείς. Όλα αυτά είναι ένας φανερός λόγος ώστε να μεταφερθεί η έδρα από τη Γενισέα στην Ξάνθη, που βρίσκεται ακριβώς στη μέση των χωριών. Έτσι, κάθε ζήτημα θα λύνεται στην ώρα του και οι πολίτες θα έχουν μια πιο ήρεμη ζωή. Σας προτείνουμε να μείνει ένας ικανός αριθμός υπικού και πεζικού στη Γενισέα μαζί με τις ταχυδρομικές υπηρεσίες. Από εδώ και πέρα στην Ξάνθη θα πραγματοποιούνται οι συνεδριάσεις της διοίκησης και θα λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις».

Επιστολή Οθωμανών αξιωματούχων προς τον Βαλή της Θεσσαλονίκης Χιουσνού Πασά το 1860
(διασκευασμένη πηγή από Μπατζακίδης, 2020: 42–43)

*καζάς: διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

3

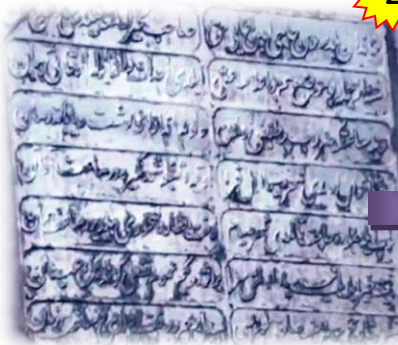
ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
3.1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια είναι η κοινωνική προέλευσή του;	Ο συντάκτης της επιγραφής είναι ο Χατζή Εμίν Αγά. Πρόκειται για έναν μουσουλμάνο που προερχόταν από ευγενή οικογένεια της πόλης, όπως αναφέρεται στην επιγραφή, και ασχολούνταν με το καπνεμπόριο σε χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, σύμφωνα με την υποσημείωση.
3.2. Σε ποιο σημείο της Ξάνθης βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;	Ο πύργος-ρολόι της Ξάνθης βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της πόλης. Σύμφωνα με την επιγραφή κατασκευάστηκε το 1870 (18 χρόνια

	πριν ανεγερθεί το παρακείμενο τέμενος που καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της βουλγαρικής κατοχής).
3.3. Μελετώντας την πηγή 2, θεωρείτε πως ο κτήτορας αποκτούσε καλή φήμη μέσω της δωρεάς του; Ισχύει το ίδιο και για την πόλη; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.	Η παρουσία του ρολογιού προσέδιδε κύρος στον κτήτορα και προβαλλόταν ως απόδειξη των αρετών του. Αυτό διαφαίνεται από τα σημεία στα οποία ο δωρητής χαρακτηρίζεται άξιος για καλές πράξεις, σημειώνεται η ωφέλεια του ρολογιού ως αδιαμφισβήτητη και τονίζεται το χρέος μνήμης σε συνδυασμό με την ευγνωμοσύνη που οφείλεται σε αυτόν. Επίσης, μπορούμε να εικάσουμε πως το ρολόι προσέδιδε αξία και στην πόλη, καθώς, σύμφωνα με την επιγραφή, ο ήχος των χτύπων του έφτανε στα πιο μακρινά σημεία της περιοχής και αποτελούσε σύμβολο για όλους τους κατοίκους.
3.4. Πότε χρονολογείται η πηγή 3; Τι είδους επαγγέλματα υπήρχαν στην Ξάνθη και ποιες υπηρεσίες μεταφέρθηκαν εκεί, σύμφωνα με την πηγή 3; Πιστεύετε πως η κατασκευή του ρολογιού μπορεί να συνδέεται με την παρουσία τέτοιων επαγγελμάτων και υπηρεσιών; Γιατί;	Η πηγή 3 είναι μία επιστολή Οθωμανών αξιωματούχων που συντάχθηκε το 1860, δέκα χρόνια πριν την κατασκευή του ρολογιού. Σύμφωνα με την πηγή, στην Ξάνθη υπήρχαν καπνέμποροι. Επίσης, τα επόμενα χρόνια από τη Γενισέα μεταφέρθηκαν στην Ξάνθη η διοίκηση του καζά και στρατιωτικές μονάδες ιππικού και πεζικού. Η κατασκευή του ρολογιού θα μπορούσε να συνδέεται με την ύπαρξη εμπορών, διοικητικών και στρατιωτικών υπηρεσιών, που χρειάζονταν ένα δημόσιο όργανο μέτρησης του χρόνου ώστε να διεκπεραιώνουν τις δουλειές, τα καθήκοντα και τη γραφειοκρατία τους με έναν πιο συστηματικό και οργανωμένο τρόπο.

4^η ομάδα: ΞΑΝΘΗ 2

1
Ο πύργος-ρολόι στην Ξάνθη.
Βρίσκεται στην κεντρική
πλατεία, δίπλα από τζαμί το
οποίο χτίστηκε το 1888 και
καταστράφηκε το 1941.

2

ΠΗΓΕΣ

«Ο Θεός έκρινε πάντα άξιο για καλές πράξεις τον Χατζή Εμίν Αγά*, που ανήκει σε μια ευγενή οικογένεια της πόλης. Μια τέτοια καλή πράξη είναι το σιντριβάνι και το μεγάλο και επιβλητικό ρολόι για να γνωστοποιεί τον χρόνο και τα καλέσματα. Αυτό το ρολόι, όταν χτυπά, μεταφέρει τη φωνή του στα πιο μακρινά σημεία της περιοχής μας. Έγινε τόπος για τους συμπολίτες μας και τους κατοίκους των γύρω χωριών, κάλεσμα για προσευχή και για κηδείες. Από εδώ και στο εξής ας κουρδιστεί και ας ρυθμιστεί για να ενημερώνονται οι συμπολίτες μας για την ώρα του φαγητού στο ραμαζάνι, ώστε να μην χρειάζονται πια το κανόνι και το νταούλι. Η ωφέλειά του είναι ολοφάνερη για την κοινωνία μας. Ταιριάζει και πρέπει να τον θυμόμαστε πάντα με ευγνωμοσύνη. Αυτό το ρολόι αφιερώθηκε χωρίς αντάλλαγμα για πάντα σε ένα ευαγές ίδρυμα και καθιερώθηκε ως βακουφικό*. 1870».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Ξάνθης
(διασκευασμένη πηγή από Μπατζακίδης, 2020: 175)

*Χατζή Εμίν Αγά: αριστοκράτης έμπορος και ιδιοκτήτης καμηνών. Εμπορευόταν καπνό και άλλα προϊόντα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Τα καραβάνια του ξεκινούσαν από την Ξάνθη και έφταναν ως τη Σόφια, το Βελιγράδι, τη Βιέννη, το Βερολίνο και τη Μόσχα.

*βακουφικό: ιερό, θρησκευτικό αφιέρωμα για κοινωφελή σκοπό.

«Έμαθα πως υπήρχε ένας σπουδαίος άρχοντας που είχε απαγορεύσει τη χρήση των δημόσιων ρολογιών και όταν οι κάτοικοι κάποιων κατακτημένων πόλεων τον είχαν παρακαλέσει πολύ ταπεινά να τους αφήσει τουλάχιστον ένα ρολόι, αυτός τους ρώτησε για ποια χρήση το ήθελαν. Αυτοί είπαν ότι το ήθελαν για να γνωρίζουν καλύτερα τον χρόνο των προσευχών τους, τότε να τρώνε και να πίνουν, να ξυπνούν και να κοιμούνται. Αυτός απάντησε ότι πρέπει να προσευχόμαστε στον Θεό όλη την ώρα και ότι η μέρα μας ειδοποιεί να ξυπνήσουμε και το βράδυ να κοιμηθούμε, η δίψα κι η πείνα να πιούμε και να φάμε χωρίς να είναι απαραίτητο να ενημερωνόμαστε από ένα ρολόι. Και αυτή η απαγόρευση να έχουν καμπάνες και δημόσια ρολόγια παρατηρείται έτσι ακριβώς σε όλη την Τουρκία».

3

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή Robert de Dreux το 1669
(Pernot, 1925: 93–94)

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
4.1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια είναι η κοινωνική προέλευσή του;	Ο συντάκτης της επιγραφής είναι ο Χατζή Εμίν Αγά. Πρόκειται για έναν μουσουλμάνο που προερχόταν από ευγενή οικογένεια της πόλης, όπως αναφέρεται στην επιγραφή, και ασχολούνταν με το καπνεμπόριο σε χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, σύμφωνα με την υποσημείωση.
4.2. Σε ποιο σημείο της Ξάνθης βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;	Ο πύργος-ρολόι της Ξάνθης βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της πόλης. Σύμφωνα με την επιγραφή κατασκευάστηκε το 1870 (18 χρόνια πριν ανεγερθεί το παρακείμενο τέμενος, που καταστράφηκε κατά τη διάρκεια της

	βουλγαρικής κατοχής).
4.3. Μελετώντας την αφήγηση του De Dreux στην πηγή 3, ποιες ιδέες επικρατούσαν στην οθωμανική κοινωνία για τα ρολόγια τον 17^ο αιώνα; Με βάση ποια στοιχεία γινόταν αντιληπτή η έννοια του χρόνου τότε;	Στην αφήγησή του ο Γάλλος περιηγητής De Dreux αναφέρεται σε δύο απόψεις για τα ρολόγια. Η μία ήταν κυρίαρχη και εκπροσωπούσαν από τον «μεγάλο άρχοντα» της ιστορίας, που δεν θεωρούσε τα ρολόγια απαραίτητα για τη ρύθμιση των καθημερινών δραστηριοτήτων και, συνεπώς, τα είχε απαγορεύσει. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, ο χρόνος γινόταν αντιληπτός μόνο μέσω των κινήσεων των ουράνιων σωμάτων (μέρα-νύχτα). Από την άλλη, υπήρχε και η άποψη ορισμένων κατοίκων που θεωρούσαν χρήσιμα τα ρολόγια για να ρυθμίζουν τα θρησκευτικά καθήκοντά (προσευχές) και τις βιολογικές ανάγκες τους. Συμπερασματικά, σε αυτή την πρώιμη περίοδο η φύση και η θρησκεία αποτελούσαν τα βασικά στοιχεία μέσω των οποίων γινόταν αντιληπτή η έννοια του χρόνου.
4.4. Λαμβάνοντας υπόψη την κτητορική επιγραφή στην πηγή 2, σε τι εξυπηρετούσε το ρολόι της Ξάνθης; Συγκρίνετε την κυρίαρχη οθωμανική αντίληψη του χρόνου τον 17^ο αιώνα, όπως διαφαίνεται στην πηγή 3, με την αντίληψη του Χατζή Εμίν Αγά. Μετά από σχεδόν δύο αιώνες έχουν επέλθει διαφορές; Πώς θα χαρακτηρίζατε την αντίληψη του Χατζή Εμίν Αγά για τον χρόνο και τον τρόπο σήμανσής του (παραδοσιακή, νεωτερική, ...);	Σύμφωνα με την επιγραφή, το ρολόι κατασκευάστηκε για να γνωστοποιεί στους μουσουλμάνους κατοίκους της Ξάνθης και των γύρω περιοχών τον χρόνο και τα καλέσματα για προσευχή και για κηδείες. Επομένως, η αντίληψη του Χατζή Εμίν Αγά διαφοροποιούνταν από την κυρίαρχη αντίληψη του 17^{ου} αιώνα, αφού ο ίδιος θεωρούσε χρήσιμο το ρολόι για τη ρύθμιση των καθημερινών δραστηριοτήτων των κατοίκων της περιοχής. Όμως, η οπτική του για τον χρόνο εξακολουθούσε να είναι παραδοσιακή, συνυφασμένη με τη θρησκεία, που αποτελούσε πυξίδα χρονικού προσανατολισμού. Βέβαια, φαίνεται πως εισήγαγε μοντέρνα στοιχεία ως προς τον τρόπο σήμανσης του χρόνου, καθώς δείχνει να θεωρεί παρωχημένο τον ήχο από το κανόνι και το νταούλι. Πιθανώς η στενή επαφή του καπνέμπορου με την Ευρώπη τον ώθησε να υιοθετήσει νεωτερισμούς τους οποίους προσαρμοσε στην παραδοσιακή, θρησκευοκεντρική αντίληψη του χρόνου.

5^η ομάδα: ΚΟΜΟΤΗΝΗ 1

1

Ο πύργος-ρολόι στην Κομοτηνή. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, δίπλα στο Γενί Τζαμί, το οποίο χρονολογείται στις αρχές του 17^{ου} αι.

2

ΠΗΓΕΣ

«Ο γενναιόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες), παρήγγειλε αυτόν τον όμορφο πύργο και τοποθέτησε το ρολόι. Η πόλη είχε ανάγκη από έναν τέτοιο στέρεο πύργο. Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι*. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες. Μακάρι αυτά τα όμορφα έργα να είναι απόδειξη για τις ευεργεσίες. Αυτή η ημερομηνία είναι ακριβής και γνωστή όπως το ρολόι. Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι. 1884».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Κομοτηνής
(Kiel, 1971: 420–421)

*σαντζάκι: διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

«Θα ήταν καιρός να υιοθετήσουμε το Γρηγοριανό ημερολόγιο*. Δεν πιστεύω ότι είναι αδύνατο, όπως ισχυρίζεται ο Σεϊχουλισλάμης* μας. Θα αρκούσε να το κάνουμε επιδέξια. Θα προκαλούσε μεγάλη αναταραχή, χωρίς αμφιβολία, αλλά τι πλεονεκτήματα θα είχε η υιοθέτηση αυτού του ημερολογίου! Η επέτειος της ανόδου μου στο θρόνο γιορτάζεται ήδη σύμφωνα με το σύγχρονο ημερολόγιο (31 Αυγούστου), χωρίς καμία σοβαρή διαμαρτυρία από τους πιστούς μας! Η διαφορά των 12 ημερών μεταξύ των δικών μας σεληνιακών μηνών και του ηλιακού έτους, οδηγεί μακροπρόθεσμα σε μεγάλες επιπλοκές. Έτσι, για παράδειγμα, η επέτειος μιας γέννησης που θα έχει συμβεί καλοκαίρι, μπορεί τελικά να γιορταστεί στο μέσο του χειμώνα. Θα ήταν καλό μια επιτροπή να αναλάβει το καθήκον να μελετήσει σε βάθος το ζήτημα της μεταρρύθμισης του ημερολογίου».

Αφήγηση του Οθωμανού σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ το 1914
(Vahbi Bey, 1914: 192–193)

*Γρηγοριανό ημερολόγιο: το ημερολόγιο που άρχισε να χρησιμοποιείται στη Δύση από το 1582

*Σεϊχουλισλάμης: ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης

3

ΕΡΩΤΗΣΗ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
5.1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια ιδιότητα έχει;	Ο συντάκτης της επιγραφής είναι ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, ο οποίος ανέθεσε στον τοπικό Οθωμανό διοικητή Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά την κατασκευή του ρολογιού.
5.2. Σε ποιο σημείο της Κομοτηνής βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;	Ο πύργος-ρολόι της Κομοτηνής βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Σύμφωνα με την επιγραφή κατασκευάστηκε το 1884, δίπλα σε τζαμί του 17 ^{ου} αιώνα.
5.3. Ποιος είναι ο αφηγητής στην πηγή 3; Ποια μεταρρύθμιση σκόπευε να κάνει και ποιες αντιδράσεις φοβόταν πως θα συναντούσε; Τι διαπιστώνετε για την πολιτική του;	Ο αφηγητής είναι ο ίδιος ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, που εξιστορεί τις σκέψεις του στα απομνημονεύματά του. Σύμφωνα με τον ίδιο, σκεφτόταν σοβαρά να υιοθετήσει άλλη μια επινόηση της Δύσης σχετικά με τον χρόνο, το Γρηγοριανό ημερολόγιο, καθώς ο οθωμανικός

	τρόπος μέτρησης του χρόνου με τους σεληνιακούς μήνες οδηγούσε σε στρεβλώσεις. Όμως, από τα λεγόμενά του φαίνεται πως είχε συναντήσει την άρνηση του ανώτατου θρησκευτικού ηγέτη των Οθωμανών, του Σεΐχουλιισλάμη, ενώ και ο ίδιος φοβόταν πως αυτό θα προκαλούσε μεγάλη αναταραχή στο κράτος του. Σε γενικές γραμμές διαπιστώνουμε ότι ο συγκεκριμένος σουλτάνος επιδίωκε να ακολουθήσει μια μοντέρνα, μεταρρυθμιστική πολιτική με επιρροές από την Ευρώπη. Μάλιστα, αναφέρει πως είχε ήδη συνδέσει την επέτειο της ανάρρησής του στον θρόνο με το νέο ημερολόγιο, χωρίς να υπάρξουν σοβαρές αντιδράσεις από τους πιστούς, οι οποίες φαίνεται πως τον απασχολούσαν έντονα.
5.4. Λαμβάνοντας υπόψη την κτητορική επιγραφή στην πηγή 2, για ποιον σκοπό κατασκευάστηκε το ρολόι στην Κομοτηνή; Ακούστε τι έχει να πει η 3^η ομάδα σχετικά με τον σκοπό κατασκευής του ρολογιού στην Ξάνθη. Παρατηρείτε κάποια διαφορά μεταξύ των δύο επιγραφών ως προς τον σκοπό κατασκευής;	Σύμφωνα με την επιγραφή, το ρολόι χτίστηκε για να καλύψει μια πάγια ανάγκη της πόλης. Αυτή φαίνεται πως ήταν η διαρκής ενημέρωση των πολιτών σχετικά με την ώρα. Η μεγάλη διαφορά σε σύγκριση με το ρολόι της Ξάνθης είναι πως εδώ απουσιάζει η ρητή σύνδεση του χρόνου και της θρησκείας. Παρότι ο πύργος χτίστηκε δίπλα σε τζαμί και προφανώς εξυπηρετούσε και θρησκευτικές ανάγκες, η γενικόλογη αναφορά της επιγραφής επιτρέπει να εικάσουμε πως η κοινοποίηση του χρόνου σχετιζόταν και με τη ρύθμιση των κοσμικών δραστηριοτήτων της αστικής τάξης της πόλης, των εμπόρων και των υπαλλήλων της.

6^η ομάδα: ΚΟΜΟΤΗΝΗ 2

ΠΗΓΕΣ

1

Ο πύργος-ρολόι στην Κομοτηνή. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, δίπλα στο Γενί Τζαμί, το οποίο χρονολογείται στις αρχές του 17^{ου} αι.

2

«Ο γενναιόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες), παρήγγειλε αυτόν τον όμορφο πύργο και τοποθέτησε το ρολόι. Η πόλη είχε ανάγκη από έναν τέτοιο στέρεο πύργο. Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι*. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες. Μακάρι αυτά τα όμορφα έργα να είναι απόδειξη για τις ευεργεσίες. Αυτή η ημερομηνία είναι ακριβής και γνωστή όπως το ρολόι. Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι. 1884».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Κομοτηνής
(Kiel, 1971: 420–421)

*σαντζάκι: διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Ο πύργος-ρολόι στη Γιάφα (Ισραήλ). Χτίστηκε το 1900 για τα 25 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Ο πύργος-ρολόι στη Σμύρνη. Χτίστηκε το 1901 για τα 25 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Ο πύργος-ρολόι στα Ιωάννινα. Χτίστηκε το 1905 για τα 30 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Ο πύργος-ρολόι στη Ναμπλούς (Παλαιστίνη). Χτίστηκε το 1906 για τα 30 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

ΕΡΩΤΗΣΗ

6.1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια ιδιότητα έχει;

6.2. Πού βρίσκεται ο πύργος-ρολόι στην Κομοτηνή σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Ο συντάκτης της επιγραφής είναι ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β΄, ο οποίος ανέθεσε στον τοπικό Οθωμανό διοικητή Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά την κατασκευή του ρολογιού.

Ο πύργος-ρολόι της Κομοτηνής βρίσκεται στο κέντρο της πόλης. Σύμφωνα με την επιγραφή

στην πηγή 2;	κατασκευάστηκε το 1884, δίπλα σε τζαμί του 17 ^{ου} αιώνα.
6.3. Μελετώντας τα στοιχεία στην πηγή 3, με ποια αφορμή κατασκευάστηκαν οι τέσσερις πύργοι-ρολόγια; Τι εικάζετε για την πολιτική του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄; Μπορείτε να ακούσετε και την άποψη της 5 ^{ης} ομάδας σε αντίστοιχο ερώτημα.	Οι τέσσερις πύργοι-ρολόγια στην πηγή 3 χτίστηκαν σε διαφορετικά μέρη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στις αρχές του 20ου αιώνα. Όλοι κατασκευάστηκαν με αφορμή την επέτειο για την ανάρρηση στον θρόνο του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄. Από την εξάπλωση τους διαπιστώνουμε πως ο συγκεκριμένος σουλτάνος εκπόνησε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ανοικοδόμησης πύργων-ρολογιών σε όλη την έκταση της αυτοκρατορίας. Φαίνεται πως ήθελε να προωθήσει έναν πιο συστηματικό τρόπο μέτρησης του χρόνου και οργάνωσης των δραστηριοτήτων των κατοίκων των πόλεων της αυτοκρατορίας.
6.4. Μελετώντας την πηγή 2, θεωρείτε πως η παρουσία του ρολογιού προσέδιδε κύρος στην οθωμανική διοίκηση; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.	Η παρουσία του ρολογιού προσέδιδε κύρος στις οθωμανικές αρχές και προβαλλόταν ως απόδειξη των αρετών τους. Αυτό διαφαίνεται από τα σημεία στα οποία τονίζονται η γενναιοδωρία, οι ευεργεσίες του σουλτάνου και ο χρηστός τρόπος διοίκησης του τοπικού πασά. Πιθανώς ήταν και ένας έμμεσος τρόπος προβολής και επιβολής της κεντρικής σουλτανικής εξουσίας στην περιφέρεια του κράτους.

➤ Στάδιο 2 (εξοικείωση με την έννοια της ιστορικής αλλαγής και συνέχειας – 2 διδακτικές ώρες)

Με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού παρουσιάστε στην ολομέλεια το πόρισμά σας για τον πύργο-ρολόι που αναλάβατε. Παράλληλα, συμπληρώστε όλοι μαζί τον παρακάτω πίνακα με τα στοιχεία που θα συνεισφέρουν και οι υπόλοιπες ομάδες. Τέλος, συζητήστε ποιες αλλαγές και ποιες ομοιότητες παρατηρείτε με το πέρασμα των ετών.

ΠΥΡΓΟΣ -ΡΟΛΟΪ	ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	ΘΕΣΗ ΠΥΡΓΟΥ	ΟΝΟΜΑ & ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΚΤΗΤΟΡΑ	ΣΚΟΠΟΣ ΚΤΗΤΟΡΑ	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ					Σύμφωνα με τον Sayger, ο πύργος ήταν δώρο ενός δυτικού βασιλιά, του Καρόλου της Σουηδίας. Φτιάχτηκε πιθανώς λίγο μετά το 1714, έτος παραμονής του Καρόλου στην πόλη, βρίσκεται δίπλα στο κάστρο και αρχικά εξυπηρετούσε παρακείμενο χριστιανικό ναό. Συμπερασματικά, σε μια πρώιμη φάση το ρολόι, σύμβολο της νεωτερικότητας, εισάγεται στην Οθωμανική αυτοκρατορία από έναν δυτικό και φαίνεται να προορίζεται για τη χριστιανική κοινότητα της πόλης και όχι να προσαρμόζεται στις ανάγκες της ευρύτερης οθωμανικής κοινωνίας.
ΞΑΝΘΗ					Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο πύργος χτίστηκε το 1870 από τον μουσουλμάνο καπνέμπορο Χατζή Εμίν Αγά. Βρίσκεται στην κεντρική πλατεία της Ξάνθης. Πλέον τον 19 ^ο αι. οι επαφές των Οθωμανών και των δυτικών έχουν πολλαπλασιαστεί και στη συγκεκριμένη περίπτωση φορέας του μοντέρνου είναι ένας Οθωμανός που εμπορεύεται στο εξωτερικό και εισάγει νέα τεχνολογικά μέσα. Όμως, αυτά δεν υπονομεύουν τον θρησκευοκεντρικό τρόπο αντίληψης του χρόνου του εμπόρου αλλά, αντίθετα, προσαρμόζονται σε αυτόν. Δηλωμένος σκοπός του είναι να εξυπηρετήσει τις θρησκευτικές ανάγκες των πιστών για προσευχή.
ΚΟΜΟΤΗΝΗ					Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο πύργος χτίστηκε το 1884 από τον σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ. Βρίσκεται στο κέντρο της Κομοτηνής, δίπλα σε τέμενος. Σε αυτή την περίπτωση φορέας επιβολής της νεωτερικότητας είναι η ίδια η κεντρική εξουσία στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού του κράτους. Επίσης, παρά την προφανή χωρική σύνδεση του ρολογιού και του τεμένους, η επιγραφή αναδεικνύει την ανάγκη ενημέρωσης των αστών Οθωμανών υπηκόων (εμπόρων, υπαλλήλων) για την εκπλήρωση των κοσμικών αναγκών τους.

?

Ποια πόλη της οθωμανικής Θράκης δεν είχε πύργο-ρολόι; Πώς ερμηνεύετε αυτή την απουσία; Για να απαντήσετε, μπορείτε να αξιοποιήσετε επικουρικά τις δύο παρακάτω πηγές.

Είναι πιθανό οι μαθητές/-τριες να εστιάσουν σε ποικίλα στοιχεία των πηγών και να παράγουν διάφορες ερμηνείες. Η απουσία πύργου-ρολογιού στην Αλεξανδρούπολη μπορεί να συσχετιστεί με το μικρό μέγεθός της και την όψιμη ανάπτυξή της σε πόλη συγκριτικά με τις υπόλοιπες πόλεις της Οθωμανικής Θράκης. Επίσης, ο Φάρος, ως άλλο στοιχείο νεωτερικότητας, θα μπορούσε να λειτουργεί ως υποκατάστατο ενός πύργου-ρολογιού, περισσότερο όμως σε επίπεδο συμβολισμού και όχι πρακτικής ανάγκης σήμανσης του χρόνου. Τέλος, η συχνότητα των δρομολογίων σε λιμάνι και σιδηρόδρομο με την πιθανή χρήση ρολογιών εκεί ίσως δεν καθιστούσε απαραίτητη την κατασκευή ενός πύργου-ρολογιού.

ΠΗΓΗ 1

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η Αλεξανδρούπολη ήταν ένα χωριό ψαράδων που ονομαζόταν Δεδέαγατς. Από το 1870 άρχισε να αναπτύσσεται γιατί κατασκευάστηκε ένα παρακλάδι της σιδηροδρομικής γραμμής Κωνσταντινούπολης-Βιέννης, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1873. Με βάση τη συμφωνία της κατασκευαστικής εταιρείας με το οθωμανικό κράτος δημιουργήθηκε και εμπορικό λιμάνι εκεί όπου έφτανε η σιδηροδρομική γραμμή. Τότε η περιοχή άρχισε να προσελκύει έμπορους, τεχνίτες και ναυτικούς από διάφορες εθνοτικές ομάδες (Έλληνες, Βούλγαρους, Τούρκους, Αρμένιους, Εβραίους, Φραγκολεβαντίνους). Το 1878 οι Ρώσοι κατέλαβαν το Δεδέαγατς και το διαμόρφωσαν σε σύγχρονη πόλη με μεγάλους δρόμους. Το 1880, στα πλαίσια σχεδίου του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ για την κατασκευή φάρων σε όλα τα οθωμανικά λιμάνια, μια γαλλική εταιρεία κατασκεύασε τον Φάρο του λιμανιού για να διευκολυνθεί η ναυσιπλοΐα στην περιοχή. Το 1883 η έδρα του σαντζακίου μεταφέρθηκε από το Διδυμότειχο στο Δεδέαγατς. Στην πόλη μεταφέρθηκε και η έδρα της Μητροπόλεως Αίνου το 1890, όταν ο πληθυσμός της αριθμούσε περίπου 3.000-4.000 κατοίκους. Από το 1893 άρχισε να κατασκευάζεται η επέκταση της γραμμής προς Θεσσαλονίκη που τελείωσε το 1896.

(Αφήγηση βασισμένη στο Μποτονάκη, 2010: 155–218)

ΠΗΓΗ 2: Ο σιδηροδρομικός κόμβος, το λιμάνι και ο φάρος της Αλεξανδρούπολης, 25 Απριλίου 1903
(από ιστοσελίδα <https://www.trainose.gr>)

➤ **Στάδιο 3** (εξοικείωση με διαφορετικές ιστορικές αφηγήσεις – 1 διδακτική ώρα)

Διαβάστε τις παρακάτω αφηγήσεις δύο ιστορικών σχετικά με την έκρηξη κατασκευής πύργων-ρολογιών στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα, ιδίως στα χρόνια του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Στη συνέχεια προσπαθήστε να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Κ. Üçsu,
Τούρκος
ιστορικός,
ειδικός στην
Ιστορία της
Επιστήμης.

Η περίοδος βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ Β' χαρακτηρίστηκε [...] από την ανέγερση νέων πύργων ρολογιών και την εγκατάσταση ρολογιών σε δημόσια κτίρια. Αυτή η έκρηξη οικοδομημάτων σχετικών με τον χρόνο οφειλόταν στο γεγονός πως πολλαπλασιάστηκαν ραγδαία δημόσιες εγκαταστάσεις και υποδομές όπως γραμμές τραμ, ατμόπλοιων, σχολεία, ταχυδρομεία. Όλα αυτά βασίζονταν σε πιο αυστηρούς χρονικούς κανόνες και ήταν απαραίτητο οι κάτοικοι των πόλεων να ενημερώνονται ευρύτερα για τον ακριβή χρόνο.

(Üçsu, 2017: 54)

1

Από τα πιο αξιοθαύμαστα επιτεύγματα της βασιλείας του (Αμπντούλ Χαμίτ Β') ήταν η κατασκευή πύργων-ρολογιών σε όλη την αυτοκρατορία. Από τα 71 δημόσια ρολόγια της Ανατολίας, τα 31 χτίστηκαν επί βασιλείας του. [...] Έπρεπε να εμφυσήσουν στους Οθωμανούς μια νέα διαίρεση του χρόνου. Επίσης, τους υπενθύμιζαν την ύπαρξη του χρόνου του κράτους, δίπλα στον χρόνο του τζαμιού. Αυτοί οι δύο χρόνοι έπρεπε να συνυπάρχουν σε μια αυτοκρατορία που επιδίωκε να είναι ταυτόχρονα και μοντέρνα και μουσουλμανική. Αυτά τα δημόσια ρολόγια ήταν σύμβολα δύναμης και κύρους της εξουσίας του σουλτάνου και μια αποτελεσματική επίδειξη της ικανότητάς του να ελέγχει τον χώρο και τον χρόνο.

(Georgeon, 2011: 184)

2

F. Georgeon,
Γάλλος
ιστορικός,
ειδικός στην
Οθωμανική
και Τουρκική
Ιστορία.

«Ο γενναιόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες), παρήγγειλε αυτόν τον όμορφο πύργο και τοποθέτησε το ρολόι. Η πόλη είχε ανάγκη από ένα τέτοιο στέρεο πύργο. Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες. Μακάρι αυτά τα όμορφα έργα να είναι απόδειξη για τις ευεργεσίες. Αυτή η ημερομηνία είναι ακριβής και γνωστή όπως το ρολόι. Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι. 1884.»

Επιγραφή του πύργου του ρολογιού της Κομοτηνής
(Kiel, 1971: 420–421)

3

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μελετήστε τις πηγές 1 και 2 σχετικά με τους πύργους-ρολόγια στην Οθωμανική αυτοκρατορία στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Ποιοι είναι οι συντάκτες των πηγών; Είναι ίδιες ή διαφορετικές οι αφηγήσεις τους; Σε τι μοιάζουν ή/και σε τι διαφέρουν;

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Οι συντάκτες των δύο αφηγήσεων είναι δύο ιστορικοί, ο Κ.Üçsu και ο F.Georgeon. Οι αφηγήσεις έχουν το ίδιο θέμα, καθώς και οι δύο προσπαθούν να ερμηνεύσουν την έκρηξη της κατασκευής πύργων-ρολογιών στην Οθωμανική αυτοκρατορία την περίοδο του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ. Όμως, οι ερμηνείες τους διαφέρουν. Από τη μία, ο Κ.Üçsu συσχετίζει αυτή την έκρηξη με την αύξηση της λειτουργίας των συγκοινωνιών, των σχολείων και των δημόσιων υπηρεσιών, που προϋποθέτουν ένα ακριβές ωράριο, για το οποίο οι εξυπηρετούμενοι κάτοικοι των πόλεων έπρεπε να είναι ενήμεροι μέσω των δημόσιων ρολογιών. Από την άλλη, ο F.Georgeon συνδέει την κατασκευή των ρολογιών με την επιθυμία του σουλτάνου να προβάλλει τον έλεγχό του στην περιφέρεια και να επιβάλλει τις μοντέρνες ιδέες της κεντρικής εξουσίας.

2. Κατά τη γνώμη σας, για ποιον λόγο μπορεί να διαφέρουν οι ιστορικές αφηγήσεις;

Οι αφηγήσεις-συνθέσεις των δύο ιστορικών διαφέρουν γιατί χρησιμοποιούν διαφορετικά κριτήρια. Ο ιστορικός Κ.Üçsu ερμηνεύει την αύξηση των πύργων-ρολογιών υπό το πρίσμα των τεχνολογικών εξελίξεων και των κοινωνικών μετασχηματισμών που αυτές επέφεραν. Αντίθετα, ο ιστορικός F.Georgeon ερμηνεύει το ζήτημα με όρους πολιτικής εξουσίας. Στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο διαφορετικές οπτικές του ίδιου ζητήματος, οι οποίες δεν αντιτίθενται μεταξύ τους ούτε ακυρώνουν η μία την άλλη, αλλά λειτουργούν συμπληρωματικά.

3. Μελετήστε ξανά την επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Κομοτηνής. Σε ποια στοιχεία θα εστιάζατε για να τεκμηριώσετε την άποψή σας αν ήσασταν ο ιστορικός Κ.Üçsu και σε ποια στοιχεία αν ήσασταν ο ιστορικός F.Georgeon;

Αν ήμασταν ο ιστορικός Κ.Üçsu, θα επικαλούμασταν το σημείο της επιγραφής όπου προβάλλεται η ανάγκη δημοσιοποίησης του χρόνου στους αστούς («Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι»). Αντίθετα, αν ήμασταν ο ιστορικός F.Georgeon, θα επικεντρώναμε την προσοχή μας στα σημεία της επιγραφής όπου προβάλλεται η θετική εικόνα του σουλτάνου και του τοπικού Οθωμανού διοικητή («Ο γενναϊόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες),...», «Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες»).

➤ Στάδιο 4 (εξοικείωση με την έννοια των ιστορικών αιτιών – 2 διδακτικές ώρες)

Μελετήστε τα παρακάτω οκτώ πλαίσια αναφορικά με τους παράγοντες που μπορεί να συνέβαλαν στην έκρηξη της κατασκευής πύργων-ρολογιών στην Οθωμανική αυτοκρατορία στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Έπειτα, αφού συζητήσετε με την ομάδα σας, κατασκευάστε το δικό σας ερμηνευτικό σχήμα, ενώνοντας όποια πλαίσια θέλετε με το τελικό αποτέλεσμα (έκρηξη). Μπορείτε να τραβήξετε όσες γραμμές θέλετε και με όποιον τρόπο θέλετε. Στη συνέχεια παρουσιάστε στην ολομέλεια το σχήμα σας, συγκρίνετέ το με τα σχήματα των υπόλοιπων ομάδων και σχολιάστε τα. Ποια συμπεράσματα βγάζετε;

Α. Το 1800-1900 Οθωμανοί κρατικοί υπάλληλοι και αστοί συνηθίζουν έναν νέο, δυτικό τρόπο αντίληψης του χρόνου και τον θεωρούν προοδευτικό.

Β. Από το 1839 ως το 1876 οι σουλτάνοι κάνουν μεταρρυθμίσεις (*Τανζιμάτ*) που εισάγουν δυτικές ιδέες στην αυτοκρατορία.

Γ. Το 1800-1900 το ωράριο εργασίας και ο τρόπος οργάνωσης του χρόνου σε σχολεία, γραφεία, θέατρα και στρατώνες στις οθωμανικές πόλεις γίνεται πιο συστηματικός και ακριβής.

Δ. Το 1800-1900 δημιουργείται ένα μεγάλο δίκτυο μεταφορών και επικοινωνιών στην αυτοκρατορία (τηλέγραφος, σιδηρόδρομος, ατμόπλοια).

Ε. Οι σουλτάνοι θέλουν να ελέγχουν τις πιο μακρινές περιοχές της αυτοκρατορίας και να επιβάλλουν σε αυτές νέες ιδέες.

ΣΤ. Το 1800-1900 αυξάνονται οι εμπορικές συναλλαγές και ανεβαίνει η αστική τάξη στις πόλεις της αυτοκρατορίας.

Ζ. Οι Οθωμανοί πολίτες θέλουν να εξυπηρετούνται τακτικά και με ακρίβεια από τις κρατικές υπηρεσίες.

Η. Οι πιστοί μουσουλμάνοι θέλουν να προσεύχονται πέντε φορές τη μέρα.

Έκρηξη κατασκευής πύργων-ρολογιών (1850-1900)

➤ Στάδιο 5 (εξοικείωση με την παραγωγή ιστορικού λόγου – 3 διδακτικές ώρες)

Υποθέστε ότι είστε ιστορικοί και θέλετε να γράψετε ένα άρθρο στην τοπική εφημερίδα της πόλης σας για τον πύργο-ρολόι της. Συνεργαστείτε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας στην ομάδα, ανταλλάξτε απόψεις και προσπαθήστε να γράψετε ένα άρθρο στο οποίο:

α) θα δώσετε έναν τίτλο,

β) θα αναφέρετε βασικά στοιχεία για τον πύργο-ρολόι με αναφορές στις ιστορικές πηγές που αξιοποιείτε,

γ) θα βγάξετε ένα συμπέρασμα για τη σημασία του ρολογιού και τη θέση του στην ιστορική πορεία της αντίληψης του χρόνου.

Στη συνέχεια θα δημιουργήσετε ένα αρχείο παρουσίασης με τα κυριότερα στοιχεία του άρθρου σας, το οποίο θα προβάλετε στην ολομέλεια καθώς θα διαβάζετε το κείμενο. Τέλος, μπορείτε να μοιραστείτε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς σας τις σκέψεις σας σχετικά με το θέμα, την παρουσίαση και τον βαθμό συνεργασίας.

Φύλλα εργασιών-δραστηριοτήτων (για μαθητές/-τριες)

ΣΤΑΔΙΟ 1

1^η ομάδα

ΠΗΓΕΣ

1

«Η πόλη των Δημοτικών (ενν. Διδυμότειχου) περιλαμβάνει 700 ελληνικά σπίτια και δύο εκκλησίες και όλη η επισκοπή περίπου 4000 σπίτια. Ένωσα έκπληξη όταν είδα εδώ ένα δημόσιο ρολόι με τον τουρκικό τρόπο. Έχει τοποθετηθεί σε ένα τετράγωνο καμπαναριό και χτυπάει τις ώρες πολύ καθαρά, είναι το πρώτο που βλέπω στην Τουρκία».

2

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή B. Barker το 1823

Ο πύργος-ρολόι στο Διδυμότειχο. Βρίσκεται κοντά στην είσοδο του μεσαιωνικού κάστρου. Λέγεται πως αρχικά ήταν ξύλινος και βρισκόταν κοντά σε εκκλησία.

«Η Θήβα είναι μια πολύ φτωχή πόλη [...]. Δεν υπάρχει κάτι άξιο αναφοράς σε αυτό το μέρος. Μόνο ένα δημόσιο ρολόι, σίγουρα χωρίς αντίπαλο σε αυτή την περιοχή της Τουρκίας, που οι κάτοικοι θεωρούν και δείχνουν στους ταξιδιώτες ως κάτι πολύ αξιοπερίεργο».

3

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή J. Broughton το 1813

«Τα τέσσερα χρόνια που παρέμεινα εκεί (ενν. Οθωμανική Αυτοκρατορία) και σε όλα τα ταξίδια που έκανα, γυρίζοντας περίπου 300 μέρη αυτής της χώρας, δεν είδα ποτέ άλλα ρολόγια όπως εκείνο των Σερρών».

4

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή Robert de Dreux το 1669

«Η βδομάδα των μουσουλμάνων έχει επτά μέρες, όπως η δική μας, με 24 ώρες. Ξεκινά από τη δύση του ήλιου και χωρίζεται σε δύο δωδεκάωρα [...]. Όταν δύει ο ήλιος, η ώρα είναι πάντα 12 [...]. Επομένως, για να ξέρεις την τουρκική ώρα της νύχτας ή της μέρας, πρέπει να γνωρίζεις πρώτα πότε πέφτει ο ήλιος και να μετράς 12 ώρες. Αυτό σημαίνει ότι τα ρολόγια πρέπει να ρυθμίζονται σχεδόν κάθε μέρα στη δύση του ηλίου. Οι μουεζίνηδες, που έχουν καθήκον να ανακοινώνουν τις ώρες προσευχής, ρυθμίζουν τα ρολόγια τους με το αλμανάκ (ειδικό ημερολόγιο), που ορίζει τις κινήσεις του ήλιου και της σελήνης με μεγάλη ακρίβεια».

5

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή C. White το 1845

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιος είναι ο συντάκτης της πηγής 2, από πού κατάγεται και ποια ιδιότητα έχει; Θεωρείτε πως η καταγωγή του επηρεάζει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται την οθωμανική κοινωνία;
2. Μελετώντας την πηγή 2, τι προκάλεσε έκπληξη στον επισκέπτη του Διδυμότειχου τη δεκαετία του 1820; Στις πηγές 3 και 4 άλλοι δύο περιηγητές αναφέρονται σε πύργους-ρολόγια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Συγκρίνετε τους ισχυρισμούς και των τριών περιηγητών. Εντοπίζετε κάποια ομοιότητα; Τι συμπεραίνετε για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν την Οθωμανική αυτοκρατορία οι δυτικοί; (μπορείτε να έχετε τη συνδρομή και της 2^{ης} ομάδας εργασίας)
3. Τι μπορεί να σήμαινε για το Διδυμότειχο η παρουσία ενός ρολογιού; Ήταν κάτι σημαντικό για τους ανθρώπους εκείνης της περιόδου; Τεκμηριώστε την απάντησή σας από τις πηγές.
4. Στην πηγή 2 ο Barker αναφέρει τη φράση «τουρκικό τρόπο». Τι μπορεί να σημαίνει αυτός ο όρος; Θα σας βοηθήσει η αφήγηση ενός άλλου περιηγητή στην πηγή 5.

ΣΤΑΔΙΟ 1

2^η ομάδα

Μελετήστε τις παρακάτω πηγές και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

ΠΗΓΕΣ

1

Ο πύργος-ρολόι στο Διδυμότειχο. Βρίσκεται κοντά στην είσοδο του μεσαιωνικού κάστρου. Λέγεται πως αρχικά ήταν ξύλινος και βρισκόταν κοντά σε εκκλησία.

«Πήραμε πάλι τον δρόμο στη μία μετά τα μεσάνυχτα και φτάσαμε στο στρατόπεδο, το οποίο βρίσκεται στο ύψωμα πάνω από το Διδυμότειχο τη στιγμή που μία καμπάνα από κάποια ελληνική εκκλησία της πόλης χτύπησε πέντε. Ο ήχος αυτής της καμπάνας μου προκάλεσε ένα παράξενο συναίσθημα, γιατί το Διδυμότειχο είναι η μοναδική πόλη στην Ρωμυλία*, αφού εξαιρέσουμε την Σούμλα (σημ. Βουλγαρία), που έχει ρολόι με καμπάνες. Ο Βούλγαρος οδηγός μας, κάτοικος χωριού των περιχώρων, με βεβαίωσε με επίφαση, ότι αυτό το ρολόι ήταν δωρεά που έκανε κάποτε ο Βασιλιάς Κάρολος* στον ελληνικό καθεδρικό ναό».

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή C. Sayger το 1829

2

* Ρωμυλία: οι βαλκανικές κτήσεις της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

* Κάρολος ΙΒ΄ (1682-1718): βασιλιάς της Σουηδίας. Μετά την ήττα του το 1709 από τον στρατό του τσάρου της Ρωσίας Πέτρου Α΄, κατέφυγε στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Διέμεινε στο Διδυμότειχο το διάστημα 1713-1714.

«Η Ιάμπολη (σημ. Βουλγαρία) βρίσκεται σε μια εύφορη πεδιάδα, στις όχθες του ποταμού Τούντζα [...]. Στο κέντρο της υπάρχει ένα μεγάλο ρολόι, ασυνήθιστο θέαμα στην Τουρκία».

Αφήγηση του Άγγλου περιηγητή G. Keppel το 1831

3

«Η Σούμλα (σημ. Βουλγαρία) είναι μια μεγάλη πόλη με 60.000 κατοίκους [...]. Εκτός των άλλων, εδώ υπάρχει κάτι εξαιρετικά καινούργιο για τουρκική πόλη: ένα μεγάλο ρολόι. Σημαίνει τις ώρες με μια καμπάνα που ακούγεται σε όλη την πόλη και ρυθμίζει τον χρόνο των κατοίκων, αντί να φωνάζουν την ώρα οι μουεζίνηδες από τους μιναρέδες. Αυτή η εξαιρετική καινοτομία που πλησιάζει τα ευρωπαϊκά ήθη, εισάχθηκε από έναν πασά που ήταν φυλακισμένος στη Ρωσία [...]. Όμως δεν προχώρησε πιο νότια. Δεν είδα και δεν άκουσα ποτέ για κάποιο άλλο ρολόι πόλης στις τουρκικές κτήσεις εκτός από την Αθήνα».

Αφήγηση του Ιρλανδού περιηγητή R. Walsh το 1828

4

«Αυτό που μου φαίνεται αξιοσημείωτο σε αυτή την πόλη των Σερρών είναι ότι υπάρχει στο κέντρο ένα μεγάλο καμπαναριό σαν ένας τετράγωνος πύργος όπου υπάρχει μια μεγάλη καμπάνα που σημαίνει τις ώρες με τον γαλλικό τρόπο, κάτι που είναι ακόμα πιο εκπληκτικό. Γιατί σε ολόκληρη την Τουρκία δεν υπάρχει δημόσιο ρολόι και γιατί επίσης οι Τούρκοι δεν μετρούν τις ώρες όπως εμείς που αρχίζουμε από τα μεσάνυχτα, αλλά όπως οι Ιταλοί που ξεκινούν να μετρούν την πρώτη ώρα από τη δύση του ηλίου με αποτέλεσμα να μετακινούν την πρώτη ώρα ανάλογα με το ηλιοβασίλεμα, πιο νωρίς ή πιο αργά».

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή Robert de Dreux το 1669

5

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιος είναι ο συντάκτης της πηγής 2, από πού κατάγεται και ποια ιδιότητα έχει; Θεωρείτε πως η καταγωγή του επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται την οθωμανική κοινωνία;
2. Σε ποιο σημείο του Διδυμοτείχου βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Ποιος είναι ο δωρητής του σύμφωνα με την αναφορά του Sayger στην πηγή 2; Μπορείτε να εικάσετε πότε χτίστηκε ο πύργος; Από πού το συμπεραίνετε;

3. Μελετώντας την πηγή 2, τι προκάλεσε έκπληξη στον επισκέπτη του Διδυμότειχου τη δεκαετία του 1820; Στις πηγές 3 και 4 άλλοι δύο περιηγητές αναφέρονται σε πύργους-ρολόγια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Συγκρίνετε τους ισχυρισμούς και των τριών περιηγητών. Εντοπίζετε κάποια ομοιότητα; Τι συμπεραίνετε για τον τρόπο με τον οποίο έβλεπαν την Οθωμανική αυτοκρατορία οι δυτικοί; (μπορείτε να έχετε τη συνδρομή και της 1^{ης} ομάδας εργασίας)
4. Λαμβάνοντας υπόψη τη μαρτυρία του Sayger στην πηγή 2, σε τι εξυπηρετούσε η κατασκευή του ρολογιού στο Διδυμότειχο; Λαμβάνοντας υπόψη και την πηγή 3, ποιο συμπέρασμα βγάξετε για την αντίληψη του χρόνου εκείνη την περίοδο; Με ποιο στοιχείο ήταν συνυφασμένη;
5. Στην πηγή 2 ο Barker αναφέρει τη φράση «τουρκικό τρόπο». Τι μπορεί να σημαίνει αυτός ο όρος; Θα σας βοηθήσει η αφήγηση ενός άλλου περιηγητή στην πηγή 5.

ΣΤΑΔΙΟ 1

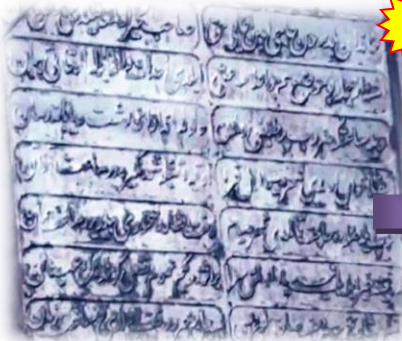
3^η ομάδα

Μελετήστε τις παρακάτω πηγές και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

ΠΗΓΕΣ

Ο πύργος-ρολόι στην Ξάνθη.
Βρίσκεται στην κεντρική πλατεία, δίπλα από τζαμί το οποίο χτίστηκε το 1888 και καταστράφηκε το 1941.

2

Ο Θεός έκρινε πάντα άξιο για καλές πράξεις τον Χατζή Εμίν Αγά*, που ανήκει σε μια ευγενή οικογένεια της πόλης. Μια τέτοια καλή πράξη είναι το σιντριβάνι και το μεγάλο και επιβλητικό ρολόι για να γνωστοποιεί τον χρόνο και τα καλέσματα. Αυτό το ρολόι, όταν χτυπά, μεταφέρει τη φωνή του στα πιο μακρινά σημεία της περιοχής μας. Έγινε τόπος για τους συμπολίτες μας και τους κατοίκους των γύρω χωριών, κάλεσμα για προσευχή και για κηδείες. Από εδώ και στο εξής ας κουρδιστεί και ας ρυθμιστεί για να ενημερώνονται οι συμπολίτες μας για την ώρα του φαγητού στο ραμαζάνι, ώστε να μην χρειάζονται πια το κανόνι και το νταούλι. Η ωφέλειά του είναι ολοφάνερη για την κοινωνία μας. Ταιριάζει και πρέπει να τον θυμόμαστε πάντα με ευγνωμοσύνη. Αυτό το ρολόι αφιερώθηκε χωρίς αντάλλαγμα για πάντα σε ένα ευαγές ίδρυμα και καθιερώθηκε ως βακουφικό*. 1870».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Ξάνθης

*Χατζή Εμίν Αγά: αριστοκράτης έμπορος και ιδιοκτήτης καμηνιών. Εμπορευόταν καπνό και άλλα προϊόντα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Τα καραβάνια του ξεκινούσαν από την Ξάνθη και έφταναν ως τη Σόφια, το Βελιγράδι, τη Βιέννη, το Βερολίνο και τη Μόσχα.

*βακουφικό: ιερό, θρησκευτικό αφιέρωμα για κοινωφελή σκοπό.

«Η έδρα του καζά* στη Γενισέα έχει πολλά προβλήματα, βαρύ κλίμα, κακή ποιότητα νερού, δεν βρίσκεται στο κέντρο του και οι χωρικοί, οι ιμάμηδες, οι πρόεδροι που έφερναν τους φόρους και είχαν το άγχος μην τους ληστέψουν, δεν εξυπηρετούνταν. Επίσης, τα αξιότιμα μέλη της διοίκησης, οι επίσημοι και μεγάλοι έμποροι από την Ξάνθη, δεν μπορούσαν να συμμετέχουν στις συνεδριάσεις γιατί δυσκολεύονταν να μετακινηθούν. Επομένως, σημαντικές υποθέσεις του κράτους και των απλών πολιτών έμεναν συνεχώς εκκρεμείς. Όλα αυτά είναι ένας φανερός λόγος ώστε να μεταφερθεί η έδρα από τη Γενισέα στην Ξάνθη, που βρίσκεται ακριβώς στη μέση των χωριών. Έτσι, κάθε ζήτημα θα λύνεται στην ώρα του και οι πολίτες θα έχουν μια πιο ήρεμη ζωή. Σας προτείνουμε να μείνει ένας ικανός αριθμός ιππικού και πεζικού στη Γενισέα μαζί με τις ταχυδρομικές υπηρεσίες. Από εδώ και πέρα στην Ξάνθη θα πραγματοποιούνται οι συνεδριάσεις της διοίκησης και θα λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις».

Επιστολή Οθωμανών αξιωματούχων προς τον Βαλή της Θεσσαλονίκης Χιουσνού Πασά το 1860

*καζάς: διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια είναι η κοινωνική προέλευσή του;
2. Σε ποιο σημείο της Ξάνθης βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;
3. Μελετώντας την πηγή 2, θεωρείτε πως ο κτήτορας αποκτούσε καλή φήμη μέσω της δωρεάς του; Ισχύει το ίδιο και για την πόλη; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.
4. Πότε χρονολογείται η πηγή 3; Τι είδους επαγγέλματα υπήρχαν στην Ξάνθη και ποιες υπηρεσίες μεταφέρθηκαν εκεί, σύμφωνα με την πηγή 3; Πιστεύετε πως η κατασκευή του ρολογιού μπορεί να συνδέεται με την παρουσία τέτοιων επαγγελματιών και υπηρεσιών; Γιατί;

ΣΤΑΔΙΟ 1

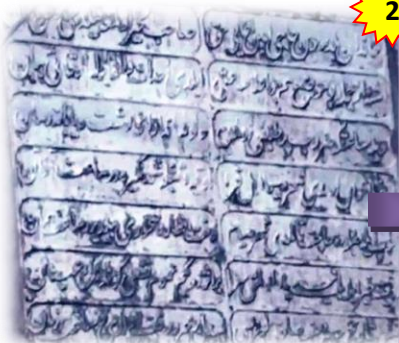
4^η ομάδα

Μελετήστε τις παρακάτω πηγές και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

1

Ο πύργος-ρολόι στην Ξάνθη.
Βρίσκεται στην κεντρική πλατεία, δίπλα από τζαμί το οποίο χτίστηκε το 1888 και καταστράφηκε το 1941.

2

ΠΗΓΕΣ

«Ο Θεός έκρινε πάντα άξιο για καλές πράξεις τον Χατζή Εμίν Αγά*, που ανήκει σε μια ευγενή οικογένεια της πόλης. Μια τέτοια καλή πράξη είναι το σιντριβάνι και το μεγάλο και επιβλητικό ρολόι για να γνωστοποιεί τον χρόνο και τα καλέσματα. Αυτό το ρολόι, όταν χτυπά, μεταφέρει τη φωνή του στα πιο μακρινά σημεία της περιοχής μας. Έγινε τόπος για τους συμπολίτες μας και τους κατοίκους των γύρω χωριών, κάλεσμα για προσευχή και για κηδείες. Από εδώ και στο εξής ας κουρδιστεί και ας ρυθμιστεί για να ενημερώνονται οι συμπολίτες μας για την ώρα του φαγητού στο ραμαζάνι, ώστε να μην χρειάζονται πια το κανόνι και το νταούλι. Η ωφέλειά του είναι ολοφάνερη για την κοινωνία μας. Ταιριάζει και πρέπει να τον θυμόμαστε πάντα με ευγνωμοσύνη. Αυτό το ρολόι αφιερώθηκε χωρίς αντάλλαγμα για πάντα σε ένα ευαγές ίδρυμα και καθιερώθηκε ως βακουφικό*. 1870».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Ξάνθης

*Χατζή Εμίν Αγά: αριστοκράτης έμπορος και ιδιοκτήτης καμηνών. Εμπορευόταν καπνό και άλλα προϊόντα στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Τα καραβάνια του ξεκινούσαν από την Ξάνθη και έφταναν ως τη Σόφια, το Βελιγράδι, τη Βιέννη, το Βερολίνο και τη Μόσχα.

*βακουφικό: ιερό, θρησκευτικό αφιέρωμα για κοινωφελή σκοπό.

«Έμαθα πως υπήρχε ένας σπουδαίος άρχοντας που είχε απαγορεύσει τη χρήση των δημόσιων ρολογιών και όταν οι κάτοικοι κάποιων κατακτημένων πόλεων τον είχαν παρακαλέσει πολύ ταπεινά να τους αφήσει τουλάχιστον ένα ρολόι, αυτός τους ρώτησε για ποια χρήση το ήθελαν. Αυτοί είπαν ότι το ήθελαν για να γνωρίζουν καλύτερα τον χρόνο των προσευχών τους, τότε να τρώνε και να πίνουν, να ξυπνούν και να κοιμούνται. Αυτός απάντησε ότι πρέπει να προσευχόμαστε στον Θεό όλη την ώρα και ότι η μέρα μας ειδοποιεί να ξυπνήσουμε και το βράδυ να κοιμηθούμε, η δίψα κι η πείνα να πιούμε και να φάμε χωρίς να είναι απαραίτητο να ενημερωνόμαστε από ένα ρολόι. Και αυτή η απαγόρευση να έχουν καμπάνες και δημόσια ρολόγια παρατηρείται έτσι ακριβώς σε όλη την Τουρκία».

3

Αφήγηση του Γάλλου περιηγητή Robert de Dreux το 1669

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια είναι η κοινωνική προέλευσή του;
2. Σε ποιο σημείο της Ξάνθης βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;
3. Μελετώντας την αφήγηση του De Dreux στην πηγή 3, ποιες ιδέες επικρατούσαν στην οθωμανική κοινωνία για τα ρολόγια τον 17^ο αιώνα; Με βάση ποια στοιχεία γινόταν αντιληπτή η έννοια του χρόνου τότε;
4. Λαμβάνοντας υπόψη την κτητορική επιγραφή στην πηγή 2, σε τι εξυπηρετούσε το ρολόι της Ξάνθης; Συγκρίνετε την κυρίαρχη οθωμανική αντίληψη του χρόνου τον 17^ο αιώνα, όπως διαφαίνεται στην πηγή 3, με την αντίληψη του Χατζή Εμίν Αγά. Μετά από σχεδόν δύο αιώνες έχουν επέλθει διαφορές; Πώς θα χαρακτηρίζατε την αντίληψη του Χατζή Εμίν Αγά για τον χρόνο και τον τρόπο σήμανσής του (παραδοσιακή, νεωτερική, ...);

ΣΤΑΔΙΟ 1

5^η ομάδα

Μελετήστε τις παρακάτω πηγές και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

ΠΗΓΕΣ

1

Ο πύργος-ρολόι στην Κομοτηνή. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, δίπλα στο Γενί Τζαμί, το οποίο χρονολογείται στις αρχές του 17^{ου} αι.

2

«Ο γενναιόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες), παρήγγειλε αυτόν τον όμορφο πύργο και τοποθέτησε το ρολόι. Η πόλη είχε ανάγκη από έναν τέτοιο στέρεο πύργο. Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι*. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες. Μακάρι αυτά τα όμορφα έργα να είναι απόδειξη για τις ευεργεσίες. Αυτή η ημερομηνία είναι ακριβής και γνώριμη όπως το ρολόι. Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι. 1884».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Κομοτηνής

*σαντζάκι: διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

«Θα ήταν καιρός να υιοθετήσουμε το Γρηγοριανό ημερολόγιο*. Δεν πιστεύω ότι είναι αδύνατο, όπως ισχυρίζεται ο Σεΐχουλισλάμης* μας. Θα αρκούσε να το κάνουμε επιδέξια. Θα προκαλούσε μεγάλη αναταραχή, χωρίς αμφιβολία, αλλά τι πλεονεκτήματα θα είχε η υιοθέτηση αυτού του ημερολογίου! Η επέτειος της ανόδου μου στο θρόνο γιορτάζεται ήδη σύμφωνα με το σύγχρονο ημερολόγιο (31 Αυγούστου), χωρίς καμία σοβαρή διαμαρτυρία από τους πιστούς μας! Η διαφορά των 12 ημερών μεταξύ των δικών μας σεληνιακών μηνών και του ηλιακού έτους, οδηγεί μακροπρόθεσμα σε μεγάλες επιπλοκές. Έτσι, για παράδειγμα, η επέτειος μιας γέννησης που θα έχει συμβεί καλοκαίρι, μπορεί τελικά να γιορταστεί στο μέσο του χειμώνα. Θα ήταν καλό μια επιτροπή να αναλάβει το καθήκον να μελετήσει σε βάθος το ζήτημα της μεταρρύθμισης του ημερολογίου».

Αφήγηση του Οθωμανού σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄ το 1914

*Γρηγοριανό ημερολόγιο: το ημερολόγιο που άρχισε να χρησιμοποιείται στη Δύση από το 1582

*Σεΐχουλισλάμης: ανώτατος θρησκευτικός ηγέτης

3

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια ιδιότητα έχει;
2. Σε ποιο σημείο της Κομοτηνής βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;
3. Ποιος είναι ο αφηγητής στην πηγή 3; Ποια μεταρρύθμιση σκόπευε να κάνει και ποιες αντιδράσεις φοβόταν πως θα συναντούσε; Τι διαπιστώνετε για την πολιτική του;
4. Λαμβάνοντας υπόψη την κτητορική επιγραφή στην πηγή 2, για ποιον σκοπό κατασκευάστηκε το ρολόι στην Κομοτηνή; Ακούστε τι έχει να σάς πει η 3^η ομάδα σχετικά με τον σκοπό κατασκευής του ρολογιού στην Ξάνθη. Παρατηρείτε κάποια διαφορά μεταξύ των δύο επιγραφών ως προς τον σκοπό κατασκευής;

ΣΤΑΔΙΟ 1

6^η ομάδα

Μελετήστε τις παρακάτω πηγές και απαντήστε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

ΠΗΓΕΣ

1

Ο πύργος-ρολόι στην Κομοτηνή. Βρίσκεται στο κέντρο της πόλης, δίπλα στο Γενί Τζαμί, το οποίο χρονολογείται στις αρχές του 17^{ου} αι.

2

«Ο γενναιόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες), παρήγγειλε αυτόν τον όμορφο πύργο και τοποθέτησε το ρολόι. Η πόλη είχε ανάγκη από έναν τέτοιο στέρεο πύργο. Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι*. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες. Μακάρι αυτά τα όμορφα έργα να είναι απόδειξη για τις ευεργεσίες. Αυτή η ημερομηνία είναι ακριβής και γνωστή όπως το ρολόι. Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι. 1884».

Επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Κομοτηνής

*σαντζάκι: διοικητική περιφέρεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας

Ο πύργος-ρολόι στη Γιάφα (Ισραήλ). Χτίστηκε το 1900 για τα 25 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Ο πύργος-ρολόι στη Σμύρνη. Χτίστηκε το 1901 για τα 25 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Ο πύργος-ρολόι στα Ιωάννινα. Χτίστηκε το 1905 για τα 30 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Ο πύργος-ρολόι στη Ναμπλούς (Παλαιστίνη). Χτίστηκε το 1906 για τα 30 χρόνια βασιλείας του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Σύμφωνα με την πηγή 2, ποιος είναι ο συντάκτης της επιγραφής και ποια ιδιότητα έχει;
2. Σε ποιο σημείο της Κομοτηνής βρίσκεται ο πύργος-ρολόι σύμφωνα με την πηγή 1; Πότε χρονολογείται με βάση την επιγραφή στην πηγή 2;

3. Μελετώντας τα στοιχεία στην πηγή 3, με ποια αφορμή κατασκευάστηκαν οι τέσσερις πύργοι-ρολόγια; Τι εικάζετε για την πολιτική του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β΄; Μπορείτε να ακούσετε και την άποψη της 5^{ης} ομάδας σε αντίστοιχο ερώτημα.
4. Μελετώντας την πηγή 2, θεωρείτε πως η παρουσία του ρολογιού προσέδιδε κύρος στην οθωμανική διοίκηση; Τεκμηριώστε την απάντησή σας.

ΣΤΑΔΙΟ 2

Με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού παρουσιάστε στην ολομέλεια το πόρισμά σας για τον πύργο-ρολόι που αναλάβετε. Παράλληλα, συμπληρώστε όλοι μαζί τον παρακάτω πίνακα με τα στοιχεία που θα συνεισφέρουν και οι υπόλοιπες ομάδες. Τέλος, συζητήστε ποιες αλλαγές και ποιες ομοιότητες παρατηρείτε με το πέρασμα των ετών.

ΠΥΡΓΟΣ -ΡΟΛΟΪ	ΧΡΟΝΙΑ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ	ΘΕΣΗ ΠΥΡΓΟΥ	ΟΝΟΜΑ & ΙΔΙΟΤΗΤΑ ΚΤΗΤΟΡΑ	ΣΚΟΠΟΣ ΚΤΗΤΟΡΑ
ΔΙΔΥΜΟΤΕΙΧΟ				
ΞΑΝΘΗ				
ΚΟΜΟΤΗΝΗ				
?	Ποια πόλη της οθωμανικής Θράκης δεν είχε πύργο-ρολόι; Πώς ερμηνεύετε αυτή την απουσία; Για να απαντήσετε, μπορείτε να αξιοποιήσετε επικουρικά τις δύο παρακάτω πηγές.			

ΠΗΓΗ 1

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα η Αλεξανδρούπολη ήταν ένα χωριό ψαράδων που ονομαζόταν Δεδέαγατς. Από το 1870 άρχισε να αναπτύσσεται γιατί κατασκευάστηκε ένα παρακλάδι της σιδηροδρομικής γραμμής Κωνσταντινούπολης-Βιέννης, το οποίο ολοκληρώθηκε το 1873. Με βάση τη συμφωνία της κατασκευαστικής εταιρείας με το οθωμανικό κράτος δημιουργήθηκε και εμπορικό λιμάνι εκεί όπου έφτανε η σιδηροδρομική γραμμή. Τότε η περιοχή άρχισε να προσελκύει έμπορους, τεχνίτες και ναυτικούς από διάφορες εθνοτικές ομάδες (Έλληνες, Βούλγαρους, Τούρκους, Αρμένιους, Εβραίους, Φραγκολεβαντίνους). Το 1877 οι Ρώσοι κατέλαβαν το Δεδέαγατς και το διαμόρφωσαν σε σύγχρονη πόλη με μεγάλους δρόμους. Το 1880, στα πλαίσια σχεδίου του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β' για την κατασκευή φάρων σε όλα τα οθωμανικά λιμάνια, μια γαλλική εταιρεία κατασκεύασε τον Φάρο του λιμανιού για να διευκολυνθεί η ναυσιπλοΐα στην περιοχή. Το 1883 η έδρα του σαντζακίου μεταφέρθηκε από το Διδυμότειχο στο Δεδέαγατς, ενώ το 1890 η πόλη αριθμούσε περίπου 3.000-4.000 κατοίκους. Από το 1893 άρχισε να κατασκευάζεται η επέκταση της γραμμής προς Θεσσαλονίκη που τελείωσε το 1896.

ΠΗΓΗ 2: Ο σιδηροδρομικός κόμβος, το λιμάνι και ο φάρος της Αλεξανδρούπολης, 25 Απριλίου 1903

ΣΤΑΔΙΟ 3

Διαβάστε τις παρακάτω αφηγήσεις δύο ιστορικών σχετικά με την έκρηξη κατασκευής πύργων-ρολογιών στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα, ιδίως στα χρόνια του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίτ Β'. Στη συνέχεια προσπαθήστε να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν.

Κ. Üçsu,
Τούρκος
ιστορικός,
ειδικός στην
Ιστορία της
Επιστήμης.

Η περίοδος βασιλείας του Αμπντούλ Χαμίτ Β' χαρακτηρίστηκε [...] από την ανέγερση νέων πύργων ρολογιών και την εγκατάσταση ρολογιών σε δημόσια κτίρια. Αυτή η έκρηξη οικοδομημάτων σχετικών με τον χρόνο οφειλόταν στο γεγονός πως πολλαπλασιάστηκαν ραγδαία δημόσιες εγκαταστάσεις και υποδομές όπως γραμμές τραμ, ατμόπλοιων, σχολεία, ταχυδρομεία. Όλα αυτά βασίζονταν σε πιο αυστηρούς χρονικούς κανόνες και ήταν απαραίτητο οι κάτοικοι των πόλεων να ενημερώνονται ευρύτερα για τον ακριβή χρόνο.

1

Από τα πιο αξιοθαύμαστα επιτεύγματα της βασιλείας του (Αμπντούλ Χαμίτ Β') ήταν η κατασκευή πύργων-ρολογιών σε όλη την αυτοκρατορία. Από τα 71 δημόσια ρολόγια της Ανατολίας, τα 31 χτίστηκαν επί βασιλείας του. [...] Έπρεπε να εμφυσήσουν στους Οθωμανούς μια νέα διαίρεση του χρόνου. Επίσης, τους υπενθύμιζαν την ύπαρξη του χρόνου του κράτους, δίπλα στον χρόνο του τζαμιού. Αυτοί οι δύο χρόνοι έπρεπε να συνυπάρχουν σε μια αυτοκρατορία που επιδίωκε να είναι ταυτόχρονα και μοντέρνα και μουσουλμανική. Αυτά τα δημόσια ρολόγια ήταν σύμβολα δύναμης και κύρους της εξουσίας του σουλτάνου και μια αποτελεσματική επίδειξη της ικανότητάς του να ελέγχει τον χώρο και τον χρόνο.

2

F. Georgeon,
Γάλλος
ιστορικός,
ειδικός στην
Οθωμανική
και Τουρκική
Ιστορία.

«Ο γενναιόδωρος βασιλιάς των βασιλιάδων, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Χαν, ο οποίος αγωνίζεται πάντα για το καλό (ευεργεσίες), παρήγγειλε αυτόν τον όμορφο πύργο και τοποθέτησε το ρολόι. Η πόλη είχε ανάγκη από ένα τέτοιο στέρεο πύργο. Διέταξε την κατασκευή του στον Αμπντουλκαντίρ Κεμάλ Πασά, που εξουσιάζει με σωστό τρόπο το σαντζάκι. Χάρη στον Σουλτάνο, το ρολόι αυτό ήχησε στους ορίζοντες. Μακάρι αυτά τα όμορφα έργα να είναι απόδειξη για τις ευεργεσίες. Αυτή η ημερομηνία είναι ακριβής και γνωστή όπως το ρολόι. Οι πολίτες της χώρας είναι πάντα ενήμεροι για την ώρα χάρη σε αυτό το ρολόι. 1884.»

3

Επιγραφή του πύργου του ρολογιού της Κομοτηνής

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μελετήστε τις πηγές 1 και 2 σχετικά με τους πύργους-ρολόγια στην Οθωμανική αυτοκρατορία στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Ποιοι είναι οι συντάκτες των πηγών; Είναι ίδιες ή διαφορετικές οι αφηγήσεις τους; Σε τι μοιάζουν ή/και σε τι διαφέρουν;
2. Κατά τη γνώμη σας, για ποιον λόγο μπορεί να διαφέρουν οι ιστορικές αφηγήσεις;
3. Μελετήστε ξανά την επιγραφή του πύργου-ρολογιού της Κομοτηνής. Σε ποια στοιχεία θα εστιάζατε για να τεκμηριώσετε την άποψή σας αν ήσασταν ο ιστορικός Κ.Üçsu και σε ποια στοιχεία αν ήσασταν ο ιστορικός F.Georgeon;

ΣΤΑΔΙΟ 4

Μελετήστε τα παρακάτω οκτώ πλαίσια αναφορικά με τους παράγοντες που μπορεί να συνέβαλαν στην έκρηξη της κατασκευής πύργων-ρολογιών στην Οθωμανική αυτοκρατορία στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Έπειτα, αφού συζητήσετε με την ομάδα σας, κατασκευάστε το δικό σας ερμηνευτικό σχήμα, ενώνοντας όποια πλαίσια θέλετε με το τελικό αποτέλεσμα (έκρηξη). Μπορείτε να τραβήξετε όσες γραμμές θέλετε και με όποιον τρόπο θέλετε. Στη συνέχεια παρουσιάστε στην ολομέλεια το σχήμα σας, συγκρίνετέ το με τα σχήματα των υπόλοιπων ομάδων και σχολιάστε τα. Ποια συμπεράσματα βγάξετε;

A. Το 1800-1900 Οθωμανοί κρατικοί υπάλληλοι και αστοί συνηθίζουν έναν νέο, δυτικό τρόπο αντίληψης του χρόνου και τον θεωρούν προοδευτικό.

B. Από το 1839 ως το 1876 οι σουλτάνοι κάνουν μεταρρυθμίσεις (*Τανζιμάτ*) που εισάγουν δυτικές ιδέες στην αυτοκρατορία.

Γ. Το 1800-1900 το ωράριο εργασίας και ο τρόπος οργάνωσης του χρόνου σε σχολεία, γραφεία, θέατρα και στρατώνες στις οθωμανικές πόλεις γίνεται πιο συστηματικός και ακριβής.

Δ. Το 1800-1900 δημιουργείται ένα μεγάλο δίκτυο μεταφορών και επικοινωνιών στην αυτοκρατορία (τηλέγραφος, σιδηρόδρομος, ατμόπλοια).

Ε. Οι σουλτάνοι θέλουν να ελέγχουν τις πιο μακρινές περιοχές της αυτοκρατορίας και να επιβάλλουν σε αυτές νέες ιδέες.

ΣΤ. Το 1800-1900 αυξάνονται οι εμπορικές συναλλαγές και ανεβαίνει η αστική τάξη στις πόλεις της αυτοκρατορίας.

Ζ. Οι Οθωμανοί πολίτες θέλουν να εξυπηρετούνται τακτικά και με ακρίβεια από τις κρατικές υπηρεσίες.

Η. Οι πιστοί μουσουλμάνοι θέλουν να προσεύχονται πέντε φορές τη μέρα.

Έκρηξη κατασκευής πύργων-ρολογιών (1850-1900)

ΣΤΑΔΙΟ 5

Υποθέστε ότι είστε ιστορικοί και θέλετε να γράψετε ένα άρθρο στην τοπική εφημερίδα της πόλης σας για τον πύργο-ρολόι της. Συνεργαστείτε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας στην ομάδα, ανταλλάξτε απόψεις και προσπαθήστε να γράψετε ένα άρθρο στο οποίο:

α) θα δώσετε έναν τίτλο,

β) θα αναφέρετε βασικά στοιχεία για τον πύργο-ρολόι με αναφορές στις ιστορικές πηγές που αξιοποιείτε,

γ) θα βγάξετε ένα συμπέρασμα για τη σημασία του ρολογιού και τη θέση του στην ιστορική πορεία της αντίληψης του χρόνου.

Στη συνέχεια θα δημιουργήσετε ένα αρχείο παρουσίασης με τα κυριότερα στοιχεία του άρθρου σας, το οποίο θα προβάλετε στην ολομέλεια καθώς θα διαβάζετε το κείμενο. Τέλος, μπορείτε να μοιραστείτε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές σας τις σκέψεις σας σχετικά με το θέμα, την παρουσίαση και τον βαθμό συνεργασίας.

Βιβλιογραφία-Πηγές

- Alihodzic, R. (2019). Clock towers from the Ottoman period in the territory of today's Montenegro. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 36(2), 1–28.
- Barton, K. C. & Levstik, L. S. (2004). *Teaching history for the common good*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Broughton, J. C. B. (1813). *Journey through Albania and other provinces of Turkey in Europe and Asia, to Constantinople, during the years 1809 and 1810*. London: Cawthorn.
- Chapman, A. (2014). The 'Good Old Cause'? Developing children's understandings of historical explanation. *Teaching History*, 112, 46–53.
- Clogg, R. (1970). Benjamin Barker's journal of a tour in Thrace (1823). *University of Birmingham Historical Journal*, 12(2), 243–260.
- Counsell, C. (2011). What do we want students to do with historical change and continuity? Στο I. Davies (Επιμ.), *Debates in history teaching* (σσ. 109–123). London & New York: Routledge.
- Georgeson, F. (2011). Changes of time: an aspect of Ottoman modernization. *New Perspectives on Turkey*, 44, 181–195.
- Keppel, G. T. (1831). *Narrative of a journey across the Balcan, by the two passes of Selimno and Pravadi*. London: Colburn & Bentley.
- Kiel, M. (1971). Observations on the history of Northern Greece during the Turkish rule: historical and architectural description of the Turkish monuments of Komotini and Serres, their place in the development of Ottoman Turkish architecture, and their present condition. *Balkan Studies*, 12(2), 415–462.
- Köker, N. P. (2002). *Time and modernity in Turkish context: clock towers, squares and public sphere in the case of Yozgat*. (Unpublished Doctoral Thesis). Middle East Technical University, Ankara.
- Lee, P. J. (2004). Understanding history. Στο P. Seixas (Επιμ.), *Theorizing historical consciousness* (σσ. 129–164). Toronto: University of Toronto Press.
- Lee, P. J. & Shemilt, D. (2004). 'I just wish we could go back in the past and find out what really happened': progression in understanding about historical accounts. *Teaching History*, 117, 25–31.
- Lee, P. J. & Shemilt, D. (2009). Is any explanation better than none? Over-determined narratives, senseless agencies and one-way streets in students' learning about cause and consequence. *Teaching History*, 137, 14–19.
- Μπατζακίδης, Γ. Φ. (2020). *Χατζή Εμίν Αγά: ο μεγάλος ευεργέτης της οθωμανικής Ξάνθης*. Ξάνθη.
- Μποτονάκη, Α. (Επιμ.). (2010). *Σελίδες από την ιστορία της Αλεξανδρούπολης και της γύρω περιοχής*. Αθήνα: Πολιτιστικός και Ψυχαγωγικός Σύλλογος Αλεξανδρουπολιτών Αττικής.
- Pernot, H. (1925). *Voyage en Turquie et en Grèce de R. P. Robert De Dreux, aumônier de l' ambassadeur de France (1665-1669)*. Paris: Les Belles Lettres.
- Sayger, C. (1834). *Relation d'un voyage en Romélie*. Paris: Firmin Didot frères.
- Tanyeli, U. (1999). The emergence of modern time consciousness in the Islamic World and the problematics of spatial perception. Στο C.C. Davidson (Επιμ.), *Anytime* (σσ. 158-167). Cambridge: MIT Press.
- Üçsu, K. (2017). Witnesses of the Time: a survey of clock rooms, clock towers and façade clocks in Istanbul in the Ottoman Era. *Rubrica Contemporanea*, 6, 43–60.
- Uluengin, M. B. (2010). Secularizing Anatolia tick by tick: clock towers in the Ottoman Empire and the Turkish republic. *International Journal of Middle East Studies*, 42, 17–36.
- Vahbi Bey, A. (1914). *Avant la débâcle de la Turquie: Pensées et souvenirs de l'ex-sultan Abdul-Hamid*. Neuchatel: Attinger Frères.
- Walsh, R. (1828). *Narrative of a journey from Constantinople to England*. London: Westley & Davis.
- White, C. (1845). *Three years in Constantinople (vol.1)*. London: Colburn.
- Wineburg, S. (1991). Historical problem solving: a study of the cognitive processes used in the evaluation of documentary and pictorial evidence. *Journal of Educational Psychology*, 83(1), 73–87.

- Wineburg, S. (2001). *Historical thinking and other unnatural acts: charting the future of teaching the past*. Philadelphia: Temple University Press.
- Wishnitzer, A. (2015). *Reading clocks, alla Turca: time and society in the late Ottoman Empire*. Chicago: University of Chicago Press.